Gramatička kategorija roda u poljskom i hrvatskom jeziku

Borko, Gracia

Master's thesis / Diplomski rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:303296

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-25**

Filozofski fakultet
Sveučilišta u Zagrebu

Repository / Repozitorij:

ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences

zir.nsk.hr

dabar
DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet Zagreb

Odsjek za zapadnoslavenske jezike i književnosti

Katedra za poljski jezik i književnost

Gracia Borko

GRAMATIČKA KATEGORIJA RODA U POLJSKOM I HRVATSKOM JEZIKU

Diplomski rad

Mentorica: dr. sc. Neda Pintarić, red. prof.

Zagreb, rujan 2019.

Sadržaj

1. Uvod ... 2
2. Grane lingvistike koje proučavaju kategoriju gramatičkoga roda ... 3
2.1. Neurolingvistika ... 3
2.2. Feministička lingvistika ... 6
3. Sličnosti i razlike između poljske i hrvatske kategorije roda imenica: semantički i gramatički pristup ... 14
3.1. Paragramatička skupina teorija ... 14
3.2. Gramatička skupina teorija ... 18
3.2.1. Morfološka teorija ... 18
3.2.2. Morfosintaktička teorija ... 19
3.2.3. Leksička teorija ... 21
4. Spol u poljskom i hrvatskom jeziku ... 22
5. Kategorija gramatičkoga roda imenica ... 25
5.1. Jezici bez kategorije gramatičkoga roda ... 29
5.2. Kategorija gramatičkoga roda imenica u poljskom jeziku ... 31
5.3. Kategorija gramatičkog roda imenica u hrvatskom jeziku ... 38
6. Gramatički rod generičkih naziva životinja ... 43
7. Zaključak ... 54
Literatura ... 56
Primarna literatura ... 56
Sekundarna literatura ... 57
Sažetak ... 59
Summary ... 60

1. Uvod

Poljski i hrvatski jezik dva su izrazito kompleksna jezika pogotovo za ljude koji uče te jezike kao strane i one, čiji materinski jezik ne pripada grupi slavenskih jezika. Jedan od primjera koji potvrđuje tu tvrdnju kategorija je gramatičkoga roda u tim jezicima. Mnogi lingvisti pokušali su opisati odnosno definirati kategoriju roda, što je vrlo težak zadatak. Naime, kategorija gramatičkoga roda veoma je opsežna i nedosljedna zbog čega se definicije te kategorije međusobno razlikuju.

Cilj je ovoga diplomskoga rada određivanje kategorije gramatičkoga roda te usporedba toga fenomena u poljskom i hrvatskom jeziku. Kako bi se dobio što bolji uvid u ovu kategoriju, u prvom dijelu rada navest ću dvije grane lingvistike koje se bave proučavanjem roda – neurolingvistiku i feminističku lingvistiku. U drugom dijelu će biti riječi o semantičkim (animistička, antropološka, psiholingvistička) i gramatičkim (morfološka, morfosintaktička, leksička) teorijama čiji su predstavnici pokušali definirati rod. Ovaj dio temelji na članku *Semantičke i gramatičke teorije kategorije roda imenica* koji je napisala profesorica, a ujedno i mentorica ovog diplomskog rada, Neda Pintarić. U trećem dijelu navest ću kako pojam spola, koji se bitno razlikuje od pojma roda, definiraju poljski i hrvatski rječnici odnosno enciklopedije. Također ću spomenuti i opisati pojmove prirodnoga roda i spolnoga identiteta. Četvrti dio rada bavi se kategorijom gramatičkog roda općenito, temom koju je renomirana kroatistica Tatjana Pišković opširno razradila. Isto tako ću spomenuti neke jezike koji ne posjeduju tu kategoriju. Nadalje ću navesti kako gramatički rod percipiraju lingvisti Alicja Nagórko, Mirosław Koziarski, Adrian P. Krysiak te dva autora poljskih gramatika Henryk Wróbel i Piotr Bąk. Osim definicija roda navest ću njihove vrijednosti, odnosno koliko tipova roda prema spomenutim autorima posjeduje poljski jezik. U radu će biti riječi i o imenicama kao primarnoj skupini koja posjeduje obilježja te kategorije. U tom dijelu obrađivat ću i kategoriju gramatičkoga roda u hrvatskom jeziku te pokazati kako su rod definirali autori hrvatskih gramatika. Osim imenica navest ću i ostale promjenjive vrste riječi koje u rečenici poprimaju obilježja roda te ću spomenuti morfološke kategorije broja i padeža koje posjeduju oba jezika. U petom dijelu bavit ću se gramatičkim rodom generičkih naziva imenica koje predstavljaju životinje koristeći se poljskim i poljsko-hrvatskim rječnicima u svrhu stvaranja korpusa za analizu.

2. Grane lingvistike koje proučavaju kategoriju gramatičkoga roda

Kategorija gramatičkog roda vrlo je kompleksan jezični fenomen koji su proučavali mnogi lingvisti. Grane lingvistike koje se također bave istraživanjem roda su neurolingvistika i feministička lingvistika. S obzirom na njegovu složenost, empirijska istraživanja gramatičkog roda temelje se na raznim metodološkim orijentacijama[1].

2.1. Neurolingvistika

Prema autorima knjige *Neurološka propedeutika* govor je sposobnost karakteristična isključivo za ljude te je u neurofiziološkom pogledu vrhunac kompleksnog senzomotoričkog ustrojstva. U dominantnoj hemisferi mozga smještena su dva govorna centra koji se nakon rođenja neprestano razvijaju. Jedan od njih je Brocin centar, motorički centar govora, koji se nalazi u stražnjem dijelu treće čeone vijuge i dijelu operkuluma prednje centralne vijuge. U Brocinom centru se formira gramatička struktura riječi i u njemu se nalaze obrasci riječi koje se usvajaju tijekom života. Drugi je Wernickeov centar, senzorički centar, koji se nalazi u gornjoj vijugi temporalnog režnja. U Wernickeovom centru pak dolazi do slušne percepcije riječi te se tamo nalaze slike koje te riječi predstavljaju. Senzorički centar govora također je zadužen za razumijevanje govora. U organizaciji procesa govora osim spomenutih centara sudjeluju i okolna područja korteksa među kojima su druga čeona vijuga, dijelovi parijetalnog i okcipitalnog režnja te transkortikalne i subkortikalne sveze svih tih struktura[2].

Mirosław Koziarski i Adrian P. Krysiak u svom već spomenutom članku pišu kako se neurolingvisti u svojim istraživanjima služe neinvazivnim tehnikama kao što su magnetska rezonanca ili pozitronska emisijska tomografija kako bi prikazali što se dešava u mozgu. Neurolingvistička istraživanja o gramatičkom rodu koja su provođena u posljednjim godinama vrtjela su se u velikoj mjeri oko utvrđivanja neuronalnih aktivnosti u korelaciji s tom kategorijom[3]. Neurolingvisti pretpostavljaju kako se razlike u jezičnoj obradi mogu

[1] Koziarski, Krysiak, *Rodzaj gramatyczny jako nośnik informacji pozagramatycznej*, 22.

[2] Brinar, Brzović, Zurak, *Neurološka propedeutika*, 173 – 176.

[3] Koziarski, Krysiak, *Rodzaj gramatyczny jako nośnik informacji pozagramatycznej*, 23., 28.

objasniti razlikama i promjenama moždanih aktivnosti tijekom neuronalne obrade što se može pratiti nekom od već navedenih metoda funkcionalnog oslikavanja mozga[4].

Gabriele Cattaneo i njezini suradnici pomoću transkranijalne magnetske stimulacije utvrdili su da postoji aktivnost subpopulacije neurona u Brocinom području te da ta aktivnost ovisi o tipu i opsegu obrađenog sema roda. Heim i suradnici također su utvrdili pojačanu aktivnost u gornjem dijelu Brocinog područja za vrijeme izgovaranja epiteta, što je bilo vezano uz izbor gramatičkog roda. Nadalje su Hoffman i njegovi suradnici osmislili dva eksperimenta od kojih je jedan bio vezan uz percepciju, a drugi uz proizvodnju govora. Zadatak sudionika istraživanja bio je pripisivanje gramatičkog roda imenicama. Nakon analiziranja rezultata autori su utvrdili da su područja lijevog frontalnog korteksa uključena u fonološku obradu te da sljepoočni režanj igra veliku ulogu u povezivanju fonoloških i leksikalnih informacija[5].

Arturo E. Hernandez sa svojim je suradnicima došao do nešto drugačijeg zaključka. Sudionici njegovog eksperimenta bili su izvorni govornici španjolskog jezika koji su vršili izbor gramatičkog roda za pravilne i nepravilne imenice (polj. *rzeczowniki regularne i nieregularne*). Pravilne su one kod kojih su nastavci tipični samo za jedan rod, a za nepravilne vrijedi suprotno. Tako je na primjer u španjolskom jeziku nastavak *-o* tipičan za muški rod, a nastavak *-a* za ženski. Imenice koje završavaju nastavcima *-e, -l, -n, -r, -s, -t, -z* su neregularne. Ispostavilo se da je određivanje gramatičkog roda kod neregularnih imenica aktiviralo složenije kognitivne procese i povećanu aktivnost u lijevoj donjoj čeonoj vijuzi (engl. i*nferior frontal gyrus*), Brocinom i okolnom području i prednjem dijelu cingularnog korteksa (engl. *anterior cingulate cortex*)[6].

Još jedno od istraživanja proveli su autori članka *The Neural Correlates of Grammatical Gender* u kojem se iznose rezultati koji dokazuju da gramatičke karakteristike riječi aktiviraju neurološke sklopove. Važno je naglasiti da su neurološki sklopovi djelomično neovisni o mrežama koje aktiviraju oblici i značenja tih riječi. U svom istraživanju autori članka koristili su metodu pozitronske emisijske tomografije (PET/CT) i funkcionalne

[4] Draganić, *Psiholingvistička analiza slaganja konjunkcija u hrvatskom jeziku*, 26.

[5] Koziarski, Krysiak, *Rodzaj gramatyczny jako nośnik informacji pozagramatycznej*, 28., 30.

[6] Ibid. 31.

magnetske rezonancije (fMRI). Neuropsihološka promatranja ukazala su na funkcionalnu i neutralnu organizaciju gramatičkih obilježja riječi. Jedna od mogućnosti istraživanja neuralnih prikaza gramatičkih karakteristika riječi fokusiranje je na leksičko obilježje koje je neovisno od značenja. Gramatička kategorija roda ispunjava taj uvjet u mnogim jezicima. To svojstvo imenica ima važnu ulogu u određivanju slaganja između riječi u imeničkim frazama, u odabiru zamjeničkih oblika te čak i slaganja subjekta i predikata. Otkrivanje gramatičkog roda imenice bitan je dio procesa produciranja rečenice. Ključna činjenica za ovo istraživanje je ta da semantički sadržaj riječi i gramatički rod imaju arbitrarnu vezu. Primjeri koji to potvrđuju su semantički bliske riječi koje imaju različite gramatičke rodove. Iako su gramatički rod i značenje arbitrarno povezani, to ne vrijedi i za rod i oblik. U mnogim jezicima kao što su to talijanski, ruski i hebrejski, riječi istog gramatičkog roda često dijele određena fonološka obilježja. Premda je dokazano da ispitanici reagiraju na povezanost između roda i sufiksa riječi u zadacima prepoznavanja riječi, konačna odluka o rodu može nastupiti tek nakon ostvarivanja leksičkog pristupa. Određena neovisnost gramatičkog roda od značenja i činjenica da je leksički pristup nužan kako bi se odredio rod imenice, gramatički je rod učinila prigodnim sredstvom za istraživanje procesa leksičkog pristupa u uobičajenom produciranju jezika[7].

U istraživanju je sudjelovalo devet osoba, šest muškaraca i tri žene u dobi od 23 do 29 godina. Svi su bili izvorni govornici talijanskog jezika i dešnjaci. Sudionici ovog istraživanja morali su odrediti rod izoliranih imenica u kontekstima koji su naglašavali različita obilježja svake imenice, a to su značenje, oblik i gramatički rod. Zadatak ispitanika bio je odrediti rod riječi i pseudoriječi pritiskom na tipke. Pseudoriječi su bile uparene s riječima koje su im sličile po duljini i strukturi konsonanta i sonanata. Osim aktivacije mozga pri određivanju gramatičkog roda autori su promatrali i aktivaciju mozga pri zadacima koji su ispitivali reakcije na semantička, sintaktička i fonološka obilježja riječi. U slučaju ispitivanja gramatičkog roda vidjela se značajna aktivacija u lijevom čeonom režnju uključujući područja BA 9, BA 45 te BA 7. Sva ispitana obilježja riječi rezultirala su značajnom aktivacijom u čeonoj vijuzi. Aktivacija je pri ispitivanju semantičkih obilježja bila bilateralna, a pri ispitivanju roda i fonoloških obilježja ograničena na lijevu hemisferu. Procesuiranje roda također je aktiviralo podređenije dijelove donje čeone vijuge u manjoj mjeri od zadatka koji je

[7] Caltagirone *et al.*, *The Neural Correlates of Grammatical Gender*, 618 – 619.

ispitivao fonološku karakteristiku[8]. Kao što su i predvidjeli prepoznavanje, je li imenica muškog ili ženskog roda, rezultiralo također aktivacijom lijeve srednje i donje sljepoočne vijuge (BA 20/21 i BA 21). Osim u predviđenim područjima odlučivanje u rodu aktiviralo je i lentiformni nukleus, parijetalni lobus lijeve hemisfere (BA 40) i lijevi posteriorni cingularni korteks (BA 31). Obrasci aktivacije u mozgu ukazuju na to da je sljepoočna vijuga ključna komponenta u pristupanju informacijama o imenicama. Zaključno se može reći da je gramatički rod (a vjerojatno i ostala svojstva leksičkih prikaza imenica) reprezentiran u lijevoj hemisferi u neuralnoj mreži koja uključuje donju i srednju čeonu vijugu te donju i srednju sljepoočnu vijugu. Rezultati dobiveni za rod poklapaju se s rezultatima ostalih istraživanja provedenih pomoću neuroloških slika koje su također potvrdile da lijeva donja te srednja čeona vijuga imaju ključnu ulogu u obrađivanju informacija gramatičkih kategorija te u procesuiranju morfoloških informacija[9].

2.2. Feministička lingvistika

Prema Glovacki-Bernardi prvo organizirano okupljanje žena u Hrvatskoj desilo se je u drugoj polovici prošlog stoljeća u Zagrebu na Filozofskom fakultetu i u Sociološkom društvu Hrvatske. Ta je grupa 1977. godine registrirana kao sekcija Sociološkog društva Hrvatske pod nazivom *Žena i društvo* te je prema Đurđi Knežević ona bila prva formalno registrirana feministička grupa u nezapadnom svijetu. Grupa je svoj utjecaj koristila djelovanjem u medijima te se zauzimala za podizanje feminističke svijesti. Feministice nadalje smatraju da se diskriminacija, stereotipi i predrasude najčešće reproduciraju i posebice utječu na postignuća žena u područjima jezika, obrazovno-znanstvenog sustava, medija i nasilja nad ženama[10].

Alicja Nagórko u knjizi *Podręczna gramatyka języka polskiego* piše kako je feministička lingvistika relativno nova struja u lingvistici čiji predstavnici zastupaju mišljenje da neravnomjerno zastupanje gramatičkih rodova (*muški* i *ženski*) upućuje na postojanje jezičnog seksizma odnosno diskriminaciju žena. Kao razlog navode mogućnosti koje poljski

[8] Caltagirone *et al.*, *The Neural Correlates of Grammatical Gender*, 620.

[9] Ibid. 622 – 625.

[10] Glovacki-Bernardi, *Kad student zatrudni*, 82 – 84.

jezik nudi pri stvaranju ženskih oblika određenih imenica i koje nisu u potpunosti iskorištene[11]. Stoga su suvremena istraživanja koja provode zastupnici ove lingvistike u velikoj mjeri usredotočena na prisutnost kategorije gramatičkog roda u društveno ideološkom diskursu. Radovi se primjerice bave pitanjem gramatičkog roda profesije kao nositelja društvenog statusa te analizom suvremenog poljskog jezika i trenutnog stanja stvari u jeziku. Bitno je napomenuti da se spominje i teza o bliskim vezama između jezika i općenitog funkcioniranja kognitivnih procesa pojedinaca te o utjecaju jezika na društvenu stvarnost u kojoj jezik služi kao alat za stvaranje društvenih svjetova[12]. Istraživanja su također nastojala utvrditi kako se žene tretiraju u jeziku, koje mogućnosti postoje u jezičnom sustavu da bi se izrekla rodna pripadnost, koje su mogućnosti da se žene izraze u nekoj određenoj komunikacijskoj situaciji te prilagođavaju li se žene komunikacijskim očekivanjima njihovih sugovornika[13].

Glovacki-Bernardi nadalje navodi kako su brojni predstavnici njemačkih saveznih zemalja i tijela koja su zadužena za ravnopravnost spolova te pravni stručnjaci i jezikoslovci njemačkog govornog područja sudjelovali u raspravama u kojima su polazili od kritike jezika prava koja se temelji na činjenici da je taj jezik pretežito muški, da se u pravnim tekstovima žene ne navode što upućuje na to da ih se prešućuje te da se time učvršćuju prevladavajuće društvene strukture. Feministice su diskriminaciju u pravnom jeziku analizirale strukturalno te su pozadinske strukture razotkrile kao patrijarhalne. Strukturalna diskriminacija jedan je od predmeta istraživanja feminističke lingvistike[14]. Kao posljedica korištenja odnosno nekorištenja određenih jezičnih oblika odnosno imenica nastao je pojam jezični seksizam (polj. *seksizm językowy*). Još jedno od temeljnih pitanja koje postavljaju feministička lingvistika, ali i psiholingvistika odnosi se na izraženost spola u kategoriji gramatičkog roda te na stupanj izraženosti. Najbolji su primjeri nazivi funkcija i profesija koje vrše najčešće oba spola, primjerice *wujek – cioca* (hrv. *ujak, stric, tetak – ujna, strina, teta*)*, aktor – aktorka* (hrv. *glumac – glumica*). Razlike se mogu uočiti u slučaju profesija koje su snažno vezane uz određeni spol, a pogotovo ako se radi o nazivu profesije koja uživa veliko poštovanje u

[11] Nagórko, *Podręczna gramatyka języka polskiego*, 157.

[12] Koziarski, Krysiek, *Rodzaj gramatyczny rzeczownika jako nośnik informacji pozagramatycznej*, 32.

[13] Glovacki-Bernardi, *Kad student zatrudni,* 46-47.

[14] Ibid. 52., 56.

društvu. Primjer takve profesije u poljskom je jeziku riječ *psiholog*. Ženski ekvivalent te imenice je *psycholożka* i velik ga dio populacije smatra simpatičnim[15]. Alicja Nagórko u svojoj knjizi *Podręczna gramatyka języka polskiego* također navodi nekoliko primjera oblika imenica kao što su *filolożka, filozofka, pediatryczka* koje su još u sedamdesetim godinama prošlog stoljeća smatrane neozbiljnim pa čak i smiješnim[16]. Vrlo se često javlja semantička asimetrija, primjerice kod mocijskog para *sekretarz – sekretarka*. Iako su riječi morfološki srodne, imaju sasvim drugačije značenje. *Sekretarz* (hrv. *tajnik*) je najčešće naziv profesije osobe koja obavlja administrativne i organizacijske poslove u ustanovama, upravama ili uredima te vrijedi za oba spola. S druge strane, riječ *sekretarka* (hrv. *tajnica*) označava zaposlenicu koja se bavi korespondencijom, primanjem klijenata te koja obavlja poslove vezane uz djelatnost neke osobe ili institucije. Ta se asimetrija javlja i na razini stava društva prema tim određenim nazivima[17].

Glovacki-Bernardi u svojoj knjizi *Kad student zatrudni* govori kako se jezična interakcija među društvenim skupinama promatra kao način iskazivanja moći, što se prije svega odnosi na temu uloge jezika u komunikaciji spolova. Kao primjer navodi da je 1990. godine Ministarski odbor Vijeća Europe donio odredbu kojom se traži da zemlje članice potiču neseksistički jezik. Nadalje je poželjno da se u pravnim tekstovima, javnoj upravi, nastavi i ostalim formalnim okolnostima koristi rodno neobilježeni jezik te da se jezik ne koristi seksistički[18]. Glovacki-Bernardi nadalje piše kako su jezična politika i jezična kultura pojmovi koji se vežu uz pojam jezične ideologije. Jezična se ideologija ne može poistovjetiti s razgovornom odnosno socijalnom praksom. Naime, ona je zadana interakcijskom perspektivom i socijalnim vrijednostima zbog kojih je različita ovisno o kontekstu i zajednici. Također postoje sociokulturne i jezične razlike uzrokovane biološkim spolom. Te su razlike utvrđene na raznim jezičnim razinama; bile one fonološke ili pragmatičke (npr. *jezici thai, koasati, istočnosibirski čukčenski i japanski*). Tako je na primjer Kimie Shin sa Sveučilišta Oxford Brookes u Tokiju u raspravi posvećenoj jezičnoj dinamici i promjenama opisala jezične poteškoće s kojima se susreću mlade Japanke koje se nalaze na vodećim pozicijama.

[15] Koziarski, Krysiek, *Rodzaj gramatyczny rzeczownika jako nośnik informacji pozagramatycznej*, 32.

[16] Nagórko, *Podręczna gramatyka języka polskiego*, 157.

[17] Koziarski, Krysiek, *Rodzaj gramatyczny rzeczownika jako nośnik informacji pozagramatycznej*, 34.

[18] Glovacki-Bernardi, *Kad student zatrudni*, 35., 40.

One u svom jeziku pri obraćanju muškarcima za sebe koriste oblike kojima se izražava podređenost, dok za muške osobe koriste oblike koji izražavaju nadređenost. Dakle, žena koja je u službenoj hijerarhiji nadređena ima poteškoće kod izražavanja jer nije u mogućnosti koristiti jezične oblike koji stoje u suprotnosti sa situacijom. Stoga Japanke problem uglavnom rješavaju tako da s muškim podređenim sugovornicima razgovaraju na engleskom jeziku jer ni muškarci ne posjeduju jezična sredstva kojima bi se ženama u japanskom jeziku mogli obratiti kao nadređenima. Stoga se može zaključiti da u japanskom postoje posebne muške i ženske riječi, odnosno muški i ženski jezik s različitim vokabularom. Posebno je i korištenje osobne zamjenice za prvo lice jednine. Za razliku od hrvatskog u japanskom zamjenica *ja* nije neutralna s obzirom na spol govornika odnosno govornice već je uvjetovana kontekstom, ovisno o tome koristi li je muškarac ili žena te kome je usmjerena[19].

Glovacki-Bernardi u svojoj knjizi također predstavlja značenjsku predodžbu koja je predstavljena nekom riječi. Svaka riječ odnosno pojam je simbol za koncept. No nije svaki koncept ujedno i pojam. Novim riječima nastaju i preoblikuju se stereotipni koncepti te se upravo zbog toga feministice zauzimaju za prisutnost žena u jeziku. Muški imenični oblici uglavnom stvaraju predodžbu da je riječ o muškoj osobi (npr. *Naš je studentski predstavnik u Beču imao zapažen nastup*.) Iako je moguće da se radi o neutralnoj uporabi imenice muškog roda, nije vjerojatno da će itko od recipijenata ovu imenicu povezati sa ženskom osobom. Bernardi nadalje piše kako rod nije fiksna kategorija već dinamična socijalna konstrukcija[20]. Također uvodi naziv rodno ekskluzivnog jezika koji označava jezični varijetet koji koriste muški ili ženski govornici. Osim naziva rodno ekskluzivni jezik u aktualnoj lingvističkoj terminologiji koriste se i pojmovi ženski odnosno muški govorni stil. Istraživanja feminističke lingvistike odnose se na dva velika područja. Jedno od tih područja jezični je sustav u sklopu kojeg se istražuju seksistički elementi. Kritički se promatraju i analiziraju gramatičke, morfološke i leksičke strukture. Neke predstavnice jezik smatraju patrijarhalnim simboličkim sustavom koji klasificira prema muškim normama. Kao primjere ovakve vrste istraživanja Glovacki-Bernardi navodi raspravu o rodno primjerenim nazivima za osobe i zanimanja te istraživanje rodno tipičnog jezičnog ponašanja u konkretnim komunikacijskim situacijama[21].

[19] Glovacki-Bernardi, *Kad student zatrudni*, 43 – 44.

[20] Ibid. 57.

[21] Ibid. 58 – 59.

Godine 1934. u časopisu *Naš jezik* Mihajlo Janjanin objavio je prilog naslovljen *Gospođa profesor*. U tom prilogu Janjanin govori kako korištenje muških oblika zanimanja za žene smatra nakaradnim te da je to atentat na hrvatski jezik jer nije u skladu s duhom i principima jezika. Također piše kako se za žene uvijek stvara posebno ime (npr. *Ivan – Ivanka, Petrović – Petrovićka, pastir – pastirica, putnik – putnica*) i da se nikako ne smije koristiti naziv *gospođa profesor.* Janjanin nadalje piše da je nužno različitim riječima označavati ženu koja se bavi nekim zanimanjem (npr. *profesorica, doktorica, inžinjerica*) te suprugu onoga koji se bavi nekim zanimanjem (npr. *profesorka, doktorka ili doktorovica, inženjerka*)[22]. Milica Bukarica u svojoj knjizi *Rod imenica koje zače profesiju u ruskom i hrvatskom jeziku* 1999. navodi kako društvena podjela rada izravno utječe na postojanje leksičkih jedinica kojima se označavaju vršitelji odnosno vršiteljice neke radnje pa je tako donedavna podjela rada imala vrlo jasnu granicu između muških i ženskih profesija. Takva podjela podrazumijeva i podjelu vrijednosti, moći i statusa. Žene su vrlo dugo bile vezane uz obitelj i kuću, dok su se muškarci bavili javnim i prestižnim poslovima. Što je više žena obavljalo takve poslove, njihov bi prestiž padao. Ulazak žena u javni poslovni svijet izazvao je potrebu za imenicama koje su označavale žene kao vršiteljice radnje. Iako su se one u hrvatskom lako mogle derivirati, neki su čimbenici to otežavali ili čak spriječavali njihov ulazak u govornu praksu. Pojedini su nastavci već donosili značenje vezano uz bračni status (npr. *generalica, mlinarica*) zbog čega se imenice tim sufiksima nisu koristile kako ne bi došlo do nesporazuma. Stoga su se vršiteljice označavale profesijskim imenicama muškog roda. Još jedan razlog bio je taj što su ženski parnjaci bili afektivno obojeni i nosili pejorativno značenje. Ženski je parnjak u odnosu na muški predstavljao nižu kategoriju[23].

August Kovačec u svojoj raspravi o hrvatskom jeziku i Europi govori kako se uljuđene europske države sustavno brinu za vlastiti jezik, bilo to kroz djelatnost strukovnih i visokoškolskih institucija ili preko institucija kojima je država neposredno nadređena. Nadalje zastupa mišljenje kako je Hrvatska zanemarila svoj standardni službeni jezik[24]. Ustavom Republike Hrvatske ravnopravnost spolova zajamčena je u 3. i 14. članku. Unatoč tome ravnopravno tretiranje spolova u zakonskim je tekstovima gotovo sasvim zapostavljeno što

[22] Glovacki-Bernardi, *Kad student zatrudni*, 77 – 78.

[23] Pišković, *Gramatika roda,* 110.

[24] Glovacki-Bernardi, *Kad student zatrudni,* 84.

ukazuje na ustaljene patrijarhalne kodove u društvu te diskriminaciju žena u društvenoj stvarnosti. Jedno od opravdanja zašto se koriste imenice muškog roda je to da se hrvatsko pravo temelji na načelima rimskog prava. Ono u području građanskog prava određuje da se u nekoj odredbi navede imenica muškog roda iako ona podrazumijeva oba spola. Nadalje se smatra da je generička uporaba imenica spolno neodređena. Tako primjerice riječ *slušatelj* označava uopćeni tip, *vuk* označava vrstu, a *liječnik* zanimanje. Navedene su imenice ambivalentne što znači da se ne može razlikovati odnose li se one na muškarce ili na žene. Takvi se oblici riječi uglavnom koriste kada spol imenovane osobe ili životinje nije bitan, ili kada je riječ o skupinama u kojima su prisutna oba spola. No bitno je naglasiti kako se spolno nedefinirana uporaba većinom izjednačuje s muškim rodom. Stoga se može zaključiti da se muškarac odnosno mužjak smatra predstavnikom vrste[25]. Za domaće životinje je još bitno spomenuti da postoji klasifikacija *mlado* (*tele, jare, pile*) – *odraslo* (*krava, kokoš, koza*) – *rasplodno* (*bik, jarac, pijevac*). U društvu se razlikuje među izrazima *mladić* i *djevojka*, dok izrazi *dijete* ili *čedo* označuju neodraslo ljudsko biće koje se spolno profiliralo, ali nije spolno dozrelo. Što ukazuje na to da su različite semantičke kategorije povezane s gramatičkom kategorijom roda.

Rasprava o načinu imenovanja skupine u kojima su zastupljena oba spola određena je dvama shvaćanjima. Naime, muški se rod s jedne strane smatra generički neutralnim, dok se s druge strane povezuje s imenicama koje označuju muške osobe - ovisno o razini uporabe jezika. To što je maskulinum uobičajen u pravnim tekstovima i jeziku neki objašnjavaju time da je gramatički rod uvjetovan načelom uopćavanja. To znači da muški oblici ne označavaju izravno i isključivo samo muškarce. Generički maskulinum stoga je prema njima semantički neutralan. Drugi se s time ne slažu i smatraju kako bi u pravnim tekstovima za imenovanje osoba trebalo osmisliti nove načine i nazive. Naime, gramatički rod i značenje većinom koreliraju što znači da gramatički rod kod označavanja osoba često upućuje i na spol osobe[26].

Unatoč zakonu o načinu oglašavanja radnih mjesta (odredba iz članka 12. stavak 2 *Zakon o ravnopravnosti spolova u hrvatskim dnevnim novinama)* koji traži da se pri oglašavanju radnih mjesta navode oba oblika zanimanja (npr. *učitelj/ica, nastavnik/ca*) ili da se uz naziv zanimanja u muškom rodu stavlja također naznaka *m/ž* (npr. *konobar m/ž, investicijski*

[25] Glovacki-Bernardi, *Kad student zatrudni*, 86.

[26] Ibid. 87.

savjetnik m/ž, barmen m/ž) u nekim se dnevnim listovima koji nude besplatno oglašavanje radnih mjesta zakon ne poštuje. Stoga se u takvim novinama javno i potpuno odražavaju stereotipne predodžbe o muškim i ženskim zanimanjima (npr. *konobari, kuhari, dostavljači, vozači; žene za čišćenje uredskog i stambenog prostora, čuvanje djece, djelatnice za rad na zabavnim i savjetodavnim telefonima, djevojke za salon za masažu itd.*). Za razliku od hrvatskog zakonodavstva i državne uprave mediji pokazuju veću osjetljivost na rodnu perspektivu u jeziku[27].

Paul V. Kroskrity u svom radu *Identity* u knjizi *Key Terms in Language and Culture* pojam identiteta definira kao jezičnu konstrukciju pripadnosti nekoj socijalnoj grupi ili više njih. Naime, jezik i komunikacija ključni su kriteriji pomoću kojih pripadnici neke skupine određuju svoju skupinu i pomoću kojih ostali definiraju tu istu skupinu i njene pripadnike. Glovacki-Bernardi dalje piše kako se rodni identiteti također zasnivaju na temelju vokabulara i načina razgovaranja. Na taj se način govornik odnosno govornica svrstava u modele muškog ili ženskog jezičnog ponašanja. Pri oblikovanju svog profesionalnog identiteta, posebice ako je riječ o području u kojem su dotad dominirali muškarci, žene su primorane potvrđivati svoju profesionalnu kompetentnost i otklanjati rodne stereotipe u komunikaciji. Rodni identitet uvijek ovisi o drugim varijablama (npr. *dob, obrazovanje, status, nacionalnost*) koje su ujedno i važni pokazatelji identiteta. Intelektualnu djelatnost nije moguće odvojiti od jezika jer čovjek svoju okolinu doživljava upravo kroz jezik. Stoga se može zaključiti da stvarnost za ljude postoji samo na osnovi jezika zbog čega je u jeziku nužno pridržavanje rodne korektnosti. Putem jezika ljudi međusobno utječu jedni na druge, ali ljudi utječu i mijenjaju jezik. Razvoj nekog jezika indikator je stupnja razvijenosti društva[28].

Bernhard Waldenfels smatra kako su politička i spolna korektnost vrlo slične. Naime, kod političke i spolne korektnosti nužno je paziti da se sve čini ispravno iako svejedno nešto uvijek ispadne krivo. Čak i u kliničkim opisima medicinskih priručnika koristi se jezik koji nije potpuno aseksualan. Identična je situacija i s političkom korektnošću. Waldenfels tvrdi da onaj tko u potpunosti želi biti korektan ne može više ni govoriti ni djelovati[29].

[27] Glovacki-Bernardi, *Kad student zatrudni*, 94 – 95.

[28] Ibid. 103., 105.

[29] Ibid. 104.

Prema Glovacki-Bernardi postoje spekulativne teorije o podrijetlu roda no one su sve seksističke jer sadrže brojne predrasude o ženskom rodu odnosno spolu. Muški se rod uglavnom povezuje sa superiornim karakteristikama, dok je ženski spol njemu podređen. Stoga je za autore tih teorija ženski spol odnosno rod i sve što je jezično povezano s njim izvedeno iz muškog. Dennis Baron u svojoj knjizi *Grammar and gender* 1986. godine ovu tematiku uspoređuje s biblijskim tumačenjem stvaranja žene. Iz te biblijske analogije polazi ideja o prvenstvu i nevinosti muškaraca te sekundarnosti i krivnje žena u društvu što se posljedično odražava na jezik. Muški se rod stoga smatra normom i neobilježen je, dok se ženski rod smatra derivatom muškog roda koji je obilježen. Tako su imenice koje su označavale predmete po osobinama sličnim muškim bićima (jakost, živost, aktivnost, nadmoć) dobivale oznaku muškog roda, a imenice koje su označavale predmete po osobinama sličnim ženskim bićima (slabost, nježnost, krhkost, trpnost) dobivale oznaku ženskog roda. Kao još jedan primjer aktualnog antifeminističkog spekuliranja Pišković u knjizi *Gramatika roda* navodi unošenje stereotipa o spolovima u leksikografsku i etimologijsku praksu gdje su definicije imenica za muške osobe najčešće neutralne ili pozitivno intonirane, dok se pri isticanju neke negativne osobine stvar povezuje sa ženskim rodom. Nadalje se spominje kako je u definicijama imenica za ženske osobe čest afektivan leksik te se ona stavlja u podređen odnos[30].

Međutim, Ana Peček u svom je radu *Kolebljivost gramatičkog roda imenica u hrvatskom i poljskom jeziku* navela kako je feministička lingvistika krajem sedamdesetih godina promijenila svoj stav prema iznesenim idejama o dominiranju muškaraca i različitim načinima govora žena i muškaraca zbog čega su neka istraživanja takve tematike napuštena[31].

[30] Pišković, *Gramatika roda*, 40 – 42.

[31] Peček, *Kolebljivost gramatičkog roda imenica u hrvatskom i poljskom jeziku*, 14.

3. Sličnosti i razlike između poljske i hrvatske kategorije roda imenica: semantički i gramatički pristup

Profesorica Neda Pintarić u svom članku *Semantičke i gramatičke teorije kategorije roda imenica* navodi kako kategorija roda ima semantičke (paragramatičke) i gramatičke specifičnosti. Stoga je teorije o rodu podijelila u dvije grupe: paragramatičke i gramatičke teorije. U gramatici je prirodan rod za imenice koje označuju živa bića sa spolnim razlikama semantički relevantan. Za imenice koje pak označuju nešto neživo gramatički rod kao semantički je arbitraran. Ta činjenica ukazuje na to da su gramatičke teorije usko povezane s paradigmatičnim, odnosno semantičkim teorijama i *vice versa.* U paragramatičku skupinu teorija ubrajaju se animistička, antropološka i psiholingvistička teorija, dok se u gramatičku skupinu teorija o kategoriji roda ubrajaju morfološka, morfosintaktička i leksička teorija[32].

3.1. Paragramatička skupina teorija

Autorica u svom članku navodi kako paragramatičke teorije povezuju rod s izvangramatičkom relacijom muškog i ženskog spola te nizom semantičkih opreka kao što su: živo i neživo, osobno i neosobno, odraslo i neodraslo, malo i veliko, plodno i neplodno, spolno i nespolno, lijepo i ružno te razumno i nerazumno. Postoji pretpostavka da su kategorije misli prethodile jezičnim kategorijama pa tako i te opreke pokazuju različite oblike ljudskih misli. Stoga su one svrstane u okvire animističkih, antropoloških i psiholingvističkih teorija promišljanja o rodu imenica[33].

Unatoč tome što podrijetlo kategorije roda nije u potpunosti utvrđeno, animistička teorija nastoji protumačiti uzroke nastanka roda u jeziku na tri načina. Prvi način je taj da se čovjek rađa kao muško ili žensko čime se nesvjesno određuje njegovo ponašanje u zajednici. Drugi način kao razlog navodi prvotnu podjelu rada na muške i ženske poslove što se može uočiti i danas kod imenica koje određuju profesije. Tako je na primjer profesija *pilot* muškog roda, a profesije *rodilja, dojilja, pralja* ženskog roda. Treći uzrok rodu potrebno je tražiti u čovjekovoj tendenciji da personificira svijet na način da svemu, i živom i neživom, daje odlike spolova. Prema Rikardu Simeonu, autoru *Enciklopedijskog rječnika lingvističkih*

[32] Pintarić, *Semantičke i gramatičke teorije kategorije roda imenica*, 351.

[33] Ibid. 351.

naziva, kategorija roda vjerojatno potječe iz primitivnih afričkih i azijskih jezičnih sustava u kojima se razlikuju potkategorije živog i neživog, a sve se živo dalje dijeli na razumno i nerazumno te na muško i žensko. U poljskom se jeziku imenice semantički dijele na apstraktne i konkretne. Konkretne imenice dijele se na žive i nežive, a žive se dijele na osobne i neosobne. Osobne imenice u poljskom nazivaju muške osobe, a neosobne predstavljaju sva ostala živa bića i neživo. Zbog toga što se odmah nakon rođenja, živa bića dijele na muško i žensko prirodni rod imenica povezan je sa spolom. Srednji rod nije podređen semantičkoj opreci spolova zbog čega je srednji rod u opreci rod – nerod. Stoga poljski jezik srednji rod određuje kao nikakav, tj. neodređeni rod (polj. *rodzaj nijaki*). U toj se podjeli vide dva podrodna oblika, a to su spol – nespol i mlado (nespolno) – odraslo (spolno). Sve spolno nezrele osobe i životinje definirane su srednjim rodom kao mladunčad, dok su spolno zrele osobe i životinje definirane muškim ili ženskim rodom. No kod naziva životinjskih vrsta postoji samo jedan rodni oblik za oba spola što poljski gramatičari određuju kao dvorodne imenice. Tako je primjerice životinjska vrsta *žirafa* određena ženskim rodom. U slučaju da se želi naglasiti spol nužno je dodati spolni pokazatelj – u ovom slučaju *mužjak žirafe* i *ženka žirafe*. Gramatički je rod koji se pridodaje generičkim nazivima životinjskih vrsta proizvoljan. To dokazuju generički nazivi u srednjem rodu kao što je izraz *govedo* koji uključuje ženske krave, muške bikove i volove[34]. Bitno je spomenuti da postoje imenice koje označuju živa bića kod kojih se spol i rod imenica ne poklapaju. Tako su u poljskom i ruskom jeziku imenice koje označavaju muškarca (polj. *mężczyzna*) prema sklonidbenom tipu ženskog roda. Leksičko-semantička spolna razlika ponekad se može prepoznati na temelju korijena riječi. Primjerice, obje riječi *deduška* i *babuška* sklanjaju se kao imenice ženskog roda iako je riječ *deduška* zapravo imenica muškog roda. Na temelju ovih primjera može se zaključiti da je i semantički aspekt kategorije roda imenica neodvojiv od gramatičkih oblika. Semantička podjela na muški, ženski i srednji gramatički rod za imenice u poljskom jeziku koristila se do 14. stoljeća. Tada se u sklopu muškog roda počela javljati podjela na imenice koje označuju živo i neživo. Iz grupe imenica koje označuju živo odvojile su se imenice koje označuju osobe i koje su postale osnova novog gramatičko-semantičkog roda. Taj novi rod nazvan je *muškoosobni rod* (polj. *rodzaj męskoosobowy*) i njegovo oblikovanje završilo je u 18. stoljeću. Zaključno autorica članka princip po kojem je nazvana animistička teorija opisuje kao oduhovljenje, personificiranje, oživotvorenje neživog te navodi da je time omogućena

[34] Pintarić, *Semantičke i gramatičke teorije kategorije roda imenica*, 352.

klasifikacija na spolove. Stoga se može reći kako animistička teorija omogućava prepoznavanje povezanosti i uzrok pojave gramatičke kategorije roda imenica iz semantičkog prauzroka[35].

Prema antropološkoj teoriji glavni kriterij za oblikovanje kategorije roda imenica i njenu uporabu predstavlja socijaliziranje čovjeka. Semantičke kategorije muško – žensko definirane su odnosima različitih tipova društva prema jednom od tih spolova. Prema Stanisławu Szoberu kategorije muškog roda osoba i kategorije stvari izraz su vrijednosne podjele predmeta u kojoj muške osobe tvore kategoriju viših bića, dok svi ostali predmeti zajedno s osobama ženskog spola pripadaju kategoriji koja je manje vrijedna. Taj svjetonazor imao je velik utjecaj na jezično oblikovanje kategorije roda imenica u množini u poljskom jeziku u kojem stoga postoje dvije grupe, a to su muško-osobne imenice (*polj. rzeczowniki męskoosobowe*) i nemuško-osobne imenice (*polj. rzeczowniki niemęskoosobowe*) u koje spadaju žene, djeca, životinje i sve nežive imenice. Ova teorija rod imenica izvodi iz podjele profesija na muške i ženske pa se tako u oba jezika razlikuju oblici *masculina tantum* (hrv. *pilot, investitor, magistar i docent* itd.) i *feminina tantum* (hrv. *pralja, tkalja, švelja, babica, medicinska sestra, primalja* itd.). U suvremenom se društvu odnosi među spolovima demokratiziraju što znači da danas sve poslove mogu raditi i žene i muškarci. Kao posljedica toga u hrvatskom se javlja sve više mocijskih parova (npr. *borac - borkinja, vojnik - vojnikinja*) riječi koje označuju istu profesiju. Poljski jezik ovdje je ipak konzervativniji jer je njihova upotreba pejorativna što znači da većina naziva tih zvanja sadrži stilistički negativnu konotaciju. Stoga muški oblik reprezentira oba roda odnosno spola iako poljski jezik ima sufikse za ženski rod različtih zvanja. Primjerice u poljskom se ne koristi par *profesor – profesorka* (hrv. *profesor - profesorica*), već oblici *pan profesor - pani profesor* ili *profesor Kowalski – profesor Kowalska* (s time da se prezime deklinira kao pridjev). No budući da su i muške osobe sve zastupljenije u obavljanju nekadašnjih ženskih poslova, javila se potreba uvođenja dvorodnih oblika kao što su *akušer - akušerka* umjesto riječi *babica* te *bolničar-bolničarka* umjesto riječi *medicinska sestra*[36]. Prema antropološkoj teoriji uobičajeno je i razlikovanje udanih žena od neudanih ili od kćeri što se vidi po obliku prezimena ili po načinu obraćanja. U poljskom se jeziku prezimena se javljaju tri oblika. Za muški se rod na primjer koristi prezime *Nowak*, za ženski se rod prezime tvori posvojnim pridjevom za suprugu

[35] Pintarić, *Semantičke i gramatičke teorije kategorije roda imenica*, 353 – 354.

[36] Ibid. 354.

Nowakowa, a za kćer se dodaje sufiks *–ówna* te tako nastaje prezime *Nowakówna*. Kao sljedeći primjer Pintarić navodi prezime *Zaręba* koje se sklanja po ženskom sklonidbenom tipu čiji je oblik prezimena za suprugu *Zarębina*, a za kćer *Zarębianka*. Prezimena koja završavaju sufiksima *-ski, -cki, -dzki* također imaju ženski oblik za suprugu dodavanjem sufikasa na *-ska, -cka, -dzka* (npr. *Paderewska, Penderecka, Nałkowska*). Osim ovih navedenih sufikasa ženski oblici prezimena imaju i pridjevske sufikse *-owa* te imeničke sufikse *-ina,-anka,-ówna*. U hrvatskom se jeziku ženski oblik prezimena rijetko upotrebljava u obraćanju ženi iako postoji imenički i pridjevski oblik, primjerice *Nikolićka* za suprugu ili *Nikolićeva* za kćer. U jezicima se također razlikuju nazivi koji označavaju udanu ženu, neudanu ženu ili djevojku. Hrvatski jezik stoga sadrži imenice *gospođa* (udana žena) i *gospođica* (neudana žena, djevojka), dok poljski jezik sadrži nazive *pani* (udana žena, gospođa) te *panna, panienka* (neudana žena, djevojka). Poljski izraz *stara panna* označava neudanu staru ženu. Treba naglasiti da se poljski izraz *pani* ne može u potpunosti poistovjetiti s hrvatskim oblikom *gospođa* jer se izraz *pani* može odnositi na sve žene bez obzira na dob, dok se izraz *gospođa* obično koristi pri označavanju žena koje više nisu djevojke, a *gospođica* pri obraćanju djevojci[37].

Psiholingvistička teorija objašnjava psihički odnos kategorije roda prema osnovi i nastavku riječi. Pintarić u svom članku piše kako se rod na toj razini doživljava i određuje pomoću asocijacija i analogija koje proizlaze iz oblika riječi i roda. Psiholingvistička teorija najmanje pomaže pri određivanju različitih rodnih obilježja riječi, a najviše je povezana s gramatičkom, proizvoljnom stranom kategorije roda imenice[38]. Predstavnici psiholingvističke teorije Holmes i de la Bâtie usporedili su sklonost pripisivanja gramatičkog roda imenicama pomoću izvornih govornika francuskog i onih koji uče taj jezik. Utvrdili su da je nastavak imao bitnu ulogu, ali ne i presudnu, pri prepoznavanju gramatičkog roda za izvorne govornike francuskog. Oni su se pri tome pretežito oslanjali na leksičke asocijacije (polj. *asocjacje leksykalne*, eng. *lexical associations*), dok su se osobe koje su učile francuski kao strani uglavnom oslanjale na nastavke koji su tipični za određeni rod. Smatraju da u dvojezičnom odnosno bilingvalnom sustavu uz semantičku (engl. *semantic route*) i direktnu leksičku vezu (engl. *direct lexical route*) postoji i nesemantička (engl. *nonsemantic*) koja povezuje jezike te

[37] Pintarić, *Semantičke i gramatičke teorije kategorije roda imenica,* 355.

[38] Ibid. 356.

da materinji jezik interagira s leksičkim mentalnim reprezentacijama stranog jezika na razini gramatičkog roda[39].

Sve ove teorije rod proučavaju kao gramatičku kategoriju imenica koje u slavenskim jezicima u nominativu jednine imaju muški, ženski i srednji rod. Svakoj imenici dodijeljen je jedan rodni oblik na posve proizvoljan način. Budući da se rod tih imenica može prepoznati na osnovi tri tipa obilježja (morfološko, morfosintaktičko, leksičko), iz njih su proizašle tri teorije: morfološka, morfosintaktička i leksička teorija roda imenica[40].

3.2. Gramatička skupina teorija

3.2.1. Morfološka teorija

Morfološka teorija kategoriju roda imenica definira na temelju morfoloških, tj. tvorbenih i fleksijskih pokazatelja. Ruski lingvisti smatraju da se pripadnost imenica jednom rodu određuje na temelju morfoloških osobina. Razlog je tome što se imenice raznih rodova međusobno razlikuju po padežnim nastavcima, tvorbenoj strukturi i specifičnim leksičko-semantičkim osobinama. Stanisław Szober objašnjava da je u slučaju poljskog jezika rod imenica bitan u određivanju triju sklonidbenih tipova (polj. *męski, żeński i nijaki*, hrv. *muški, ženski i srednji*), dok je četvrti tip vezan uz obrasce padeža i brojeva. Stoga Szober razlikuje mušku deklinaciju u koju spadaju imenice s nultim nastavkom i imenice koje završavaju na *-o*, žensku deklinaciju u koju se ubrajaju imenice koje završavaju nastavkom *-a* i nultim nastavkom te srednju deklinaciju u kojoj se nalaze imenice sa sufiksima *-o, -e* i *-ę*. Profesorica Branka Tafra tvrdi kako je u hrvatskom jeziku gramatički rod najčešća osnova za podjelu imeničke sklonidbe. Naime, većina imenica jednog roda sklanja se po istom deklinacijskom tipu. No također napominje da rod ipak nije najbolji kriterij za podjelu odnosno klasifikaciju imenica jer se neke imenice istog roda mogu sklanjati po različitim sklonidbenim tipovima. Veći dio lingvista klasificira imenice na rodove samo u nominativu jednine odnosno na sintagmatskoj razini zbog toga što se rod imenice ne mijenja u paradigmi. Stoga poljski lingvisti kategoriju roda imenica smatraju selektivnom ili sintagmatskom. Još jedan dokaz da morfološki fleksijski kriterij nije dovoljan za preciznu klasifikaciju imenica na rodove je taj

[39] Koziarski, Krzysiak, *Rodzaj gramatyczny rzeczownika jako nośnik informacji pozagramatycznej*, 26 – 27.

[40] Pintarić, *Semantičke i gramatičke teorije kategorije roda imenica*, 357.

što isti fleksijski nastavci mogu predstavljati različite rodove imenica. Primjerice, tipični muški fleksijski nulti nastavak imaju i neke imenice ženskog roda i u hrvatskom i poljskom[41]. Nadalje, uobičajeni ženski feksijski nastavak *-a* može se javiti i kod imenica muškog roda kao što su *mężczyzna, poeta* ili *dentysta* u poljskom te *muškarčina* ili *djedica* u hrvatskom. Uobičajeni nastavak za srednji rod *-o* prisutan je i kod imenica muškog roda, primjerice *tato, dziadzio, Jasio* u poljskom te *ujko, Stanko* u hrvatskom jeziku. U hrvatskom je fleksijski nastavak *-a* zastupljen u sva tri roda čime morfološki kriterij nije dostatan za ukupno razlikovanje roda imenica. Stoga se u hrvatskom jeziku deklinacijski tipovi određuju prema fleksijskom morfemu u genitivu jednine, a ne prema rodu imenice. Fleksijskom kriteriju poželjno je dodati i tvorbeni kako bi rod imenice bio prepoznatljiviji. No taj je kriterij ograničen i može se koristiti samo kada je riječ o izvedenicama koje osim korijena imaju i tvorbeni sufiks s fleksijskim nastavkom. Kod nekih riječi i značenje korijena može pomoći u svrstavanju imenice u odgovarajući rod. U tom se slučaju radi o semantičkom, a ne o gramatičkom rodu. Poljska profesorica Grzegorczykowa u svojoj knjizi *Słowotwórstwo współczesnego języka polskiego* izdvaja klasu *nazwy żeńskie*, tj. ženske oblike profesija. Također navodi uobičajene ženske sufikse za tvorbu ženskog oblika profesije i njima odgovarajuće primjere: *-ka (malarka), -yni* odnosno *-ini (kłamczyni, gospodyni), -iczka (kierowniczka), -ica (diablica, siostrzenica, oślica), -owa (szefowa, krawcowa).* Sufiks *-nica (dłutownica)* uglavnom dobivaju imenice koje označavaju oruđa. No ni tvorbeni morfemi ne mogu u potpunosti odrediti pripadnost imenice nekom od rodova. Stoga morfološka teorija u određivanju roda imenice može samo djelomično pomoći[42].

3.2.2. Morfosintaktička teorija

Sljedeća teorija koju autorica Pintarić spominje u svom članku je morfološka teorija za koju je osim morfološkog kriterija za određivanje roda potrebno i njeno sintaktičko okruženje. Neki lingvisti smatraju da je temeljna funkcija kategorije roda imenica njihova sintaktička funkcija koja ukazuje na sročnost riječi u rečenici. Potrebno je spomenuti da između subjekta i predikata nema rodnog pokazatelja ako je predikat u prezentu, primjerice *brat śpi* (hrv. *brat spava*), *siostra śpi* (hrv. *sestra spava*) ili *dziecko śpi* (hrv. *dijete spava*). Stoga ni sam

[41] Ibid. 357.

[42] Pintarić, *Semantičke i gramatičke teorije kategorije roda imenica,* 358.

sintaktički kriterij ne može u potpunosti reprezentirati rod imenica[43]. Witold Mańczak uvodi modernu skupinu koja obuhvaća i množinu i jedninu, odnosno razlikovanje triju muških rodova uz srednji i ženski: *męskoosobowy (*npr. *chłop, student), męskozwierzęczy (*npr. *kot, owad) i męskorzeczowy (*npr. *ząb, ołówek)*. Gramatički kontekst u kojem se te opreke potpuno otkrivaju je u akuzativu oba broja (jedina i množina). Tako je za muške osobne imenice karakterističan sinkretizam A=G u jednini i množini (polj. *widzieć ładnego chłopca, nauczyciela/ ładnich chłopców, nauczycieli*), za životinje A=G u jednini (polj. *widzieć małego psa, rekina, konia*), a A=N u množini (polj. *ładne konie, psy*), za imenice koje predstavljaju predmete (polj. *rzeczowniki rzeczowe*) A=N i u jednini i u množini (polj. *widzieć ładny dom/ ładnie domy*). Mańczakovu podjelu preuzela je i akademska gramatika *Gramatyka współczesnego języka polskiego* te je njegova klasifikacija također primijenjena u automatskoj fleksijskoj analizi elektroničkog korpusa *Korpus Języka Polskiego*[44]. Nadalje, Zygmunt Saloni u svojoj je knjizi *Kategoria rodzaju we współczesnym języku polskim* na temelju sintaktičkog i morfološkog kriterija u poljskom jeziku utvrdio devet rodnih grupa imenica: M1 (npr. *chłpiec*), M2 (*pies*), M3 (*stół*); N1 (*niemowlę*), N2 (*okno*); F (*kobieta*); P1 (*Państwo*), P2 (*skrzypce*) i P3 (*spodnie*)[45]. Imenice srednjeg roda podijelio je na dvije skupine ovisno o tome vežu li se uz zbirne brojeve (npr. *dwoje dzieci/ szczeniąt/ oczu* (N1)) ili ne (npr. *dwa słowa/ jeziora* (N2)). Dodatne tri podijele odnose se na imenice koje ne posjeduju jedninu, dakle na imenice pluralia tantum. Klasa roda P1 obuhvaća imenice kao što su *profesorowstwo* ili *wujowstvo* koje zahtijevaju atribute u muškom rodu (npr. *ci mili państwo*). Preostale imenice pluralia tantum podijeljene su s obzirom na mogućnost slaganja s brojevima. U nekim je slučajevima jedina mogućnost informiranja o broju dodavanje riječi para (npr. *jedne skrzypce, dwoje drzwi, sanie* (P2) i *para/pięć par spodni, okularów* (P3))[46]. Poljski lingvist Marian Kucała također je proveo morfosintaktičku analizu kategorije roda u poljskom jeziku u kojoj je ukazao na sintaktičku vezu atributivnih riječi poput pridjeva, zamjenica i brojeva s deklinirano imenicom. Stoga u nominativu jednine prema Kucali postoje tri rodna oblika. U genitivu, dativu, instrumentalu i lokativu jednine postoje ženski i neženski rod. Nadalje tvrdi da su u akuzativu jednine prisutni muško-živi i muško-neživi, ženski i srednji rod, u

[43] Ibid. 385.

[44] Nagórko, *Podręczna gramatyka języka polskiego*, 159.

[45] Pintarić, *Semantičke i gramatičke teorije kategorije roda imenica*, 385 – 386.

[46] Nagórko, *Podręczna gramatyka języka polskiego*, 159.

nominativu, akuzativu i vokativu množine muškoosobni i nemuškoosobni rod te zaključuje da u genitivu, dativu, instrumentalu i lokativu množine ne postoji rodna razlika između imenica. Kucała također tvrdi da je primarna funkcija roda sintaktička. Međutim, on ne smatra da je rod kategorija koja gramatički služi sročnosti jer ovdje ne dolaze do izražaja samo nastavci za rod, već i za broj i padež. To se naziva sinkretizmom tri tipa sufikasa. U nastavcima je rod redundantan zbog čega su rodni pokazatelji ograničeniji od padežnih i brojevnih pokazatelja. Zbog toga primatelju ne bi bilo teško povezati imenske i glagolske grupe čak i kad bi rodni pokazatelj izostao što se i dešava kad se koristi glagolsko vrijeme prezenta. Ova teorija u potpunosti određuje gramatičku kategoriju roda, no pri tome nije u mogućnosti zaobići semantičke kategorije živo-neživo, osobno-neosobno. To se odražava i na tipovima primjera: *chłopiec, pies, stół; kobieta, woda; niemowlę, okno*[47].

3.2.3. Leksička teorija

Posljednja teorija koju Pintarić spominje u svom članku leksička je teorija koja ukazuje na rod na više načina. Lingvist Kucała razlikuje tri leksička roda: anaforički (osobni-neosobni rod zamjenica: *on – ona - ono*), tvorbeni rod (muški – ženski – srednji: *kot – kotka – kocię,* muški-ženski: *krawiec – krawcowa*) te supletivni rod (muški – ženski – srednji: *koń – kobyła – źrebię*; muški – ženski: *jeleń – łania*). Rikard Simeon u *Enciklopedijskom rječniku lingvističkih naziva* tvrdi da se kategorija roda imenica može razlikovati dodavanjem različitih nastavaka jednoj te istoj riječi ili različitim riječima. Između imenica općeg roda i dvorodnih imenica također postoji razlika na leksičkoj razini jer iako one imaju jedan morfološki rod, imaju i dva leksička roda, ovisno o tome koji reprezentiraju. Kod takvih leksema sročnost atributivnih riječi nije prisutna u slučaju prirodnog muškog roda (primjer: *On je bio sirota.*). Uz poljske imenice koje pripadaju grupi pluralia tantum u rječniku ne stoji rodni obilježavatelj. U poljskom jeziku takve imenice u rečenici funkcioniraju kao nemuškoosobni oblici (npr. polj. *skrzypce, te kobiety, te stoły, te dzieci*), dok su u hrvatskom jeziku leksemi grupe pluralia tantum (npr. hrv. *hlače, naočale*) ženskog roda množine. Stoga podrod živo – neživo i muškoosobno – nemuškoosobno ne pripadaju samo semantičkoj kategoriji, već i leksičkoj[48].

[47] Pintarić, *Semantičke i gramatičke teorije kategorije roda imenica*, 359.

[48] Ibid. 359-360.

Autorica Pintarić na kraju članka zaključuje da iz svih tih navedenih činjenica proizlazi kako je pri određivanju roda nužno koristiti kombiniranu, morfo-sintakto-semantičku analizu leksema. Također navodi kako je kategorija roda imenica u slavenskim jezicima, pa tako i hrvatskom i poljskom, važna i semantički i gramatički te dodaje da se prirodni rodni oblici muško-žensko neprekidno proširuju i razvijaju[49].

4. Spol u poljskom i hrvatskom jeziku

Poljski rječnici *Słownik języka polskiego PWN* i *Wielki słownik języka polskiego* pojam *spol* (polj. *płeć*) definiraju kao skup svojstava karakterističnih za organizme muških i ženskih jedinki koje se međusobno razlikuju te kao skupinu individua koje dijele ista svojstva[50]. *Hrvatski jezični portal* pojam *spol* definira kao ukupnost fizioloških i psiholoških obilježja po kojima se razlikuju muškarci i žene, odnosno jedinke mužjaka i ženke[51]. *Hrvatska enciklopedija* u svojoj definiciji osim fizioloških i psihičkih navodi i biokemijske, genetičke i anatomske karakteristike kao kriterije po kojima se organizmi neke vrste dijele na muške ili ženske. Nadalje se spominje kako je spol određen nasljeđem. Prema enciklopediji definicija spola također je povezana s reproduktivnom funkcijom. U velikom broju nižih životinja značajke oba spola sjedinjena su u jednoj jedinki koja se u tom slučaju naziva hermafrodit, dvospolac, dok su kod većine viših životinja spolovi odijeljeni. Kod biljaka se također razlikuju oba spola[52]. Nadalje se izraz *spol* u hrvatskom jeziku koristi kod imenica koje se odnose na živa bića, prije svega na ljude i životinje, a tek rijetko na biljke. U definicijama se spominju i razlikuju dva spola, ženski i muški. Za razliku od poljskih definicija hrvatske su detaljnije te razlikuju kako fiziološka, tako i psihička svojstva različitih spolova, što je utvrdila i Paulina Pycia u svom radu *Płeć a język*. U nekim se hrvatskim rječnicima također ukazuje na stereotipe – muški kao jači spol te ženski kao ljepši, slabiji spol. Ti stereotipi

[49] Ibid. 360.

[50] Słownik języka polskiego PWN. URL: https://sjp.pwn.pl/szukaj/p%C5%82e%C4%87.html (19.1.2019.)
Wielki słownik języka polskiego. URL:
http://www.wsjp.pl/index.php?id_hasla=3360&ind=0&w_szukaj=p%C5%82e%C4%87 (19.1.2019.)

[51] Hrvatski jezični portal. URL: http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search (19.1.2019.)

[52] Hrvatska enciklopedija: http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=57482 (19.1.2019.)

duboko su ukorijenjeni u društvu zbog čega su muškarci percipirani kao dominantni, neovisni predstavnici ljudske vrste, a žene kao očaravajuće i nježne kojima je potrebna pažnja i zaštita[53].

Profesorica hrvatskoga jezika Branka Tafra tvrdi da se u većini europskih jezika kod imenica koje se odnose na organizme mogu uočiti međuovisnosti njihovoga gramatičkoga roda i spola. Međutim, taj je odnos vrlo složen to više kompliciran što više rodova sadrži određeni jezik. Potrebno je također naglasiti korelaciju roda s drugim kategorijama kao što su (ne)živost (polj. *(nie)żywotność*) ili (ne)osobnost (polj. *(nie)osobowość*). Primarno značenje spola je takozvani prirodni rod (polj. *płeć biologiczna*, lat. *sex*, engl. *sex/biological gender*), tvorevina prirode, statično i konstitutivno obilježje organizma, skup obilježja i funkcija koje čine univerzalnu kategoriju živoga svijeta. Kao što je već spomenuto, spol je također povezan s pojmom identiteta. Prema tome, moguće je razmotriti i postojanje psihičkoga aspekta spola. Od rođenja djeca upijaju informacije i signale prilagođene njihovom spolu (igre, igračke, boje, način govorenja prema dječaku ili djevojčici) na temelju kojih se oblikuju njihov spolni identitet i svijest. Pod pojmom *spolni identitet* podrazumijeva se spolna samosvijest, pri čemu se ona u nekim slučajevima ne slaže s rođenjem pripisanim spolom. Naime, ta svijest može izaći iz okvira klasične podjele na muški (polj. *męski*, engl. *male*) ili ženski spol (polj. *żeński*, engl. *female*) uvodeći nove kategorije kao što su npr. transseksualnost, biseksualnost, interseksualnost itd[54].

Govoreći o pojmu spola u kontekstu lingvističkih analiza također je nužno objasniti pojam gore spomenutoga prirodnoga roda (polj. *rodzaj naturalny*). Prirodni je rod spol jedinke na koju se referira, a njegovo je ukazivanje sekundarna funkcija kategorije roda. Naravno, prirodni rod odnosi se samo na imenice koje predstavljaju kategorije živih bića. Stoga se prirodni rod može uočiti i među nazivima vrsta životinja. Paulina Pycia u svom radu *Płeć a język* spominje kako se prirodni rod odnosi i na vlastita imena (polj. *nazwy własne*, lat. *nomina propria*) prije svega na muška i ženska imena te neka prezimena, opće imenice i apelative (polj. *apelatyw*, lat. *Appellativa*) itd. Podjela na muška i ženska imena kako u poljskom tako i u hrvatskom jeziku ne uzrokuje dvojbe pa se ta situacija može navesti kao primjer potpune korelacije prirodnoga i gramatičkoga roda. U slučaju prezimena formalni

[53] Pycia, *Pleć a język*, 19.

[54] Pycia, *Płeć a język*,. 17 – 20.

znak prirodnoga roda mogu biti određeni sufiksi. U skupini naziva osoba opozicija muškost – ženskost (polj. *męskość – żeńskość*) izražava se pomoću zasebnih leksičkih elemenata ili morfoloških sredstava. U tom slučaju, međutim, nastupaju znatna ograničenja gramatičke i/ili socijalno-kulturne prirode[55].

Drugačija situacija nastupa kad se radi o nazivima živih organizama životinja i biljaka. U slučaju naziva životinja najčešće se koristi generički odnosno općeniti naziv na koji ne utječe spol životinje. Tako je u hrvatskom jeziku imenica *roda* ženskoga, dok je u poljskom imenica *bocian* muškoga roda. Ili obratno, u hrvatskom jeziku imenica *miš* muškoga je roda, dok je poljski ekvivalent imenice *mysz* ženskog roda. Neki nazivi vrsta koji ukazuju na spol organizma nastali su kao rezultat dodavanja sufikasa, tako na primjer: polj. *lew/lwica, wilk/wilczyca*; hrv. *lav/lavica, vuk/vučica*. Ostali nazivi s generičkima tvore supletivne leksičke parove (polj. *pary leksykalne supletywne*), tako na primjer: polj. *kura/ kogut, pies/suka; hrv. kokoš/ pijetao, pas/ kuja*. Nadalje, osnovni leksem (polj. *leksem podstawowy*) s općenitim značenjem, tj. koji se odnosi na neku određenu vrstu može biti i ženskog i muškog roda pri čemu je značenje spola neutralizirano, primjerice: lat. *Felis catus*; polj. *kot domowy* (muški rod); hrv. *domaća mačka* (ženski rod)[56].

Spol postoji od vremena kada su se razvili viši oblici života, biološki je određen i nije ga moguće ignorirati. Posebice kada je riječ o vrsti kao što je *Homo sapiens*. S druge strane, spolni identitet realizira se u društvenim i kulturnim uvjetima o čemu svjedoče jasne raznolikosti društvenih uloga i ponašanja te dodijeljenih atributa u okviru raznih kulturnih krugova[57].

[55] Ibid. 20.

[56] Pycia, *Płeć a język*, 18.

[57] Ibid. 21.

5. Kategorija gramatičkoga roda imenica

Rod je gramatička kategorija koja se javlja u mnogim jezicima. Dio jezičnih sustava kao što su hrvatski ili njemački oslanjaju se na podjelu roda koja potječe iz latinskog jezičnog sustava. Stoga ti jezični sustavi imaju tri roda. Neki jezici sadrže dva roda, muški i ženski, primjerice francuski i hebrejski, dok neki posjeduju muško-ženski i srednji rod kao u danskom ili nizozemskom. Postoje također jezici koji sadrže više rodova, tako poljski ovisno o kriterijima podjele može sadržavati tri, pet pa čak i sedam rodnih klasa. U nekim jezicima, primjerice mađarskom ili kineskom, ta kategorija ne postoji. Nadalje, postoje jezici u kojima prirodni rod igra veliku ulogu kao u kreolskim ili pidžinskim jezicima[58].

Prema Tatjani Pišković, autorici knjige *Gramatika roda*, jezični sustavi dijele se na osnovi formalnih i semantičkih klasifikacijskih tehnika. Postoje jezici sa sustavom gramatičkih rodova i imeničkih klasa (*sustavi imeničkih klasa*, engl. *noun class systems*) koji čine formalne sustave, a postoje i jezici sa sustavom klasifikatora (*klasifikatorski jezici*, engl. *classifier languages*) koji primjerice mogu biti brojevni, posvojni, lokalni itd. Stoga jezici sa sustavom klasifikatora čine semantičke sustave. U sustavima imeničkih klasa uobičajeno je formalno slaganje imenica s riječima promjenjiva roda, dok jezici sa semantičkim sustavima sadrže morfeme koji klasificiraju i kvantificiraju imenice na osnovi semantičkih kriterija. Među jezicima s imeničkim klasama Hellinger i Bußmann u svojoj knjizi *Gender across Languages III.* koju su objavili 2003. razlikuju dvije podskupine, jezike s rodom (engl. *gender languages*) i jezike s imeničkim klasama (engl. *noun class languages*). Većina indoeuropskih i semitskih jezika pripada skupini jezika s rodom. Ti jezici imaju dvije do tri rodne klase. Nadalje tvrde kako imenice nisu uvijek popraćene rodnim oznakama klasa kojima pripadaju, no uvijek se u rodu slažu s pridruženim promjenjivim vrstama riječi. Ta pojava naziva se sintaktički odnos sročnosti ili kongruencije (polj. *zgoda*). Kod riječi koje označavaju nešto živo pripadnost određenomu rodu nije sasvim arbitrarna, što znači da često pripadnost određenomu rodu odgovara spolu referenta[59]. Gerlach Royen je u svojoj knjizi *Die nominalen Klassifikations-Systeme in den Sprachen der Erde* objavljenoj 1929. godine, primijetio da se u

[58] Pycia, *Płeć a język*, 24-25.

[59] Pišković, *Gramatika roda*, 13-14.

jednom jeziku mogu javiti dva tipa klasifikacije. Takav slučaj je i u hrvatskom jeziku, gdje se imenice dijele s obzirom na rod i sklonidbenu vrstu. Podjela imenica prema rodu počiva na semantici, dok je podjela imenica po sklonidbenim vrstama gramatikalizirana. Pišković nadalje piše kako se može reći da se imenice hrvatskoga jezika po svojim unutarnjim zakonima klasificiraju po sklonidbenim vrstama, a osnova podjele imenica po rodovima ovisi o nekim izvanjezičnim kategorijama kao što su to živost ili spol/osobnost. Susan M. Ervin je 1962. u svojoj knjizi *The Connotations of Gender* zaključila da je rod primjer ″nesavršene korelacije″ semantičkoga i gramatičkoga načina klasifikacije jer su semantički kriteriji često povezani oprekama (npr. *muško-žensko, živo-neživo, osobno-neosobno*), dok je jezičnih kriterija često troje (npr. tri gramatička roda u hrvatskom). Prema Pišković gramatičke kategorije čini skup obilježja po kojima se riječi uvrštavaju u određene klase. Iako je teško točno definirati pojam gramatičke kategorije, autori koji su se bavili ovom temom uglavnom prihvaćaju određenje gramatičke kategorije kao činjenice gramatikaliziranja riječi, što se odnosi na situacije u kojima riječi preuzimaju određene gramatičke funkcije u odnosu s drugim riječima[60].

Charles F. Hockett 1958. godine u svojoj knjizi *A Course in Modern Linguistics* razlikuje selektivne (stalno svojstvo riječi) i flektivne (svojstvo prema kojem su riječi promjenjive) gramatičke kategorije. U hrvatskom i poljskom jeziku rod je selektivna gramatička kategorija. Naime, svaka se imenica jednoznačno određuje prema rodu te se svaka višestruka rodna oznaka smatra iznimkom ili neregularnošću. Pridjevi pak mogu imati sve tri rodne vrijednosti (npr. hrv. *mlad-i muškarac, mlad-a žena, mlad-o dijete*, polj. *młod-y mężczyzna, młod-a kobieta, młod-e dziecko*) te je u tom slučaju rod flektivna kategorija. Bitno je naglasiti kako fleksija nije preduvjet za postojanje selektivnih kategorija jer i jezici bez fleksije imaju kategorije. U slučaju da je neka kategorija kriterij klasifikacije imenica u određenom jeziku, ona dobiva status generičke kategorije (rod u hrvatskom jeziku), dok se pojedine klase koje su dio tog sustava zovu specifične kategorije (muški, ženski i srednji rod)[61].

Olga Akhmanova 1971. godine u svojoj knjizi *Phonology, Morphonology, Morphology* piše kako se ni za koju kategoriju ne može tvrditi da je isključivo gramatička ili leksička jer u kombinaciji s riječima drugih klasa mogu poprimiti različite karakteristike. U hrvatskom i

[60] Pišković, *Gramatika roda*, 18 – 20.

[61] Ibid. 20.

poljskom jeziku svaka imenica uglavnom ima isti rod u svim svojim oblicima. Stoga je u tom slučaju rod leksičko-gramatička kategorija koja je reprezentativno i stalno obilježje neke riječi. Pridjevske riječi također imaju rod, no razlika je u tome što je kod pridjeva rod promjenjiv. Stoga je rod kod pridjeva morfološka gramatička kategorija i on nije stalno obilježje tih riječi[62].

Stephen R. Anderson je 1985. godine u knjizi *Inflectional morphology* kategorije s formalnom realizacijom nazvao flektivnim kategorijama te ih podijelio na tri vrste. Prve su kategorije inherentne i njihova je domena sama riječ (npr. broj, deklinacijska vrsta i rod). Nadalje govori o relacijskm kategorijama koje odražavaju položaj riječi u nadređenoj strukturi (npr. padež). U treću kategoriju spadaju one kod kojih se riječi aktiviraju kad su u odnosu s kategorijama drugih riječi. Status roda kao gramatičke kategorije u hrvatskom jeziku ovisi o vrsti riječi koju označuje. Stoga je rod imenica koje su rodno nepromjenjive inherentna kategorija, a rod pridjeva (npr. hrv. *težak/teški, teška, teško*, polj. *trudny, trudna, trudne*), pridjevskih i osobnih zamjenica (za 3. lice, npr. hrv. *taj, ta, to*, polj. *ten, ta, to*), glagolskih pridjeva (npr. hrv. *tražio, tražen*), rednih te nekih glavnih brojeva (npr. hrv. *jedan, jedna, jedno*, polj. *jeden, jedna, jedne*) flektivna kategorija upravo zato što su te riječi rodno promjenjive[63].

Östen Dahl 2004. godine u svojoj knjizi *The Growth and Maintenance of Linguistic Complexity* navodi razloge zašto je rod koristan dio jezika. Piše kako polovica svih flektivnih jezika posjeduje gramatički rod te su se stoga u tim jezicima razvili i rodni sustavi. Nadalje piše kako su rodni sustavi uniformni što znači da se njihove karakteristike mogu poopćiti te navodi kako je rod jedan od najzrelijih jezičnih fenomena jer nije moguće rekonstruirati sve detalje njegovog povijesnog razvoja. Prikupljeni podaci o afrazijskim i indoeuropskim jezicima dokaz su da su rodni sustavi genetski stabilni nekoliko tisuća godina. Samo u armenskome jeziku rod se potpuno izgubio, dok su u engleskome rodne oznake reducirane. Također spominje kako ljudi pri učenju stranog jezika imaju velike poteškoće s usvajanjem roda i primjenom pravila sročnosti odnosno kongruencije[64]. Östen Dahl u svojoj knjizi rod također smatra mehanizmom za provjeravanje grešaka koji podrazumijeva ponavljajuće i

[62] Ibid. 21.

[63] prema: Pišković, *Gramatika roda*, 21-22.

[64] prema: Pišković, *Gramatika roda*, 31.

redundantne kontrole obilježja leksičke jedinice kao što je to imenica. To se manifestira tako da se gramatički marker iste kategorije ponavlja na različitim riječima koje stoje uz imenicu (npr. hrv. *Moj-a drag-a bak-a pripremil-a je ručak.*, polj. *Moj-a kochan-a babci-a przygotował-a obiad*.). U hrvatskom jeziku srednji rod nije osobito semantički motiviran. No jedan od kriterija dodjeljivanja srednjeg roda je taj što imenica srednjeg roda označava nešto živo (npr. hrv. *dijete, štene, tele, mače,* polj. *dziecko, szczenię, cielę, kocię*) čiji je spol nevažan jer se označava mlado od čovjeka ili životinje[65]. Antoine Meillet u svojoj knjizi *Linguistique historique et linguistique générale* 1926. godine iznosi tezu kako je u razvoju roda došlo do dviju velikih podjela. Tako su se najprije imenice podijelile na one koje označuju živo i one koje označuju neživo, kako bi se olakšalo razlikovanje subjekta i objekta izraženih tim imenicama. Naime, one se formalno poklapaju u nominativu i akuzativu (npr. hrv. *To je stol. Vidim stol.*, polj. *To jest stół. Widzę stół.*) što je bilo uzrok mnogih nesporazuma. Imenice koje označuju živo kasnije su se opet podijelile na imenice koje predstavljaju ženska i muška bića[66].

Greville G. Corbett u svojoj knjizi *Gender* 1991. godine tvrdi kako postoji model za dodjeljivanje roda imenicama kojim izvorni govornici nesvjesno raspolažu zbog čega imenički rod ne moraju učiti i pamtiti. Stoga je za strance, koji uče neki strani jezik s rodnim sustavom, usvajanje kategorije roda prepreka koju je jako teško, a možda čak i nemoguće, svladati. Izvorni govornik nekog jezika rodove dodijeljuje na temelju značenja imenica te usporedbe tih imenica s imenicama sličnog oblika. Corbett u svojoj knjizi također navodi kako se rod imenicama može dodijeliti ovisno o njihovu značenju ili s obzirom na formalne značajke imenica. Rodni se sustavi stoga dijele na semantičke i formalne. Corbett nadalje među semantičkim rodnim sustavima razlikuje stroge semantičke sustave (rod imenica potpuno je određen njihovim značenjem i nimalo ne ovisi o obliku) i pretežno semantičke sustave (uz semantička pravila raspoređivanja imenica postoji niz iznimaka). Među formalnim rodnim sustavima razlikuje fonološke (imenice se raspoređuju po rodovima ovisno o samo jednom obliku) i morfološke. Kod morfoloških rodnih sustava bitna je usporedba najmanje dvije imenice, nekad čak i cijele deklinacije kako bi bilo moguće zaključiti kojeg je roda imenica. Bitno je također spomenuti da ne postoje strogi formalni sustavi jer se oni baziraju

[65] Ibid. 32.

[66] Pišković, *Gramatika roda*, 37.

na nekoliko osnovnih semantičkih pravila (koje prethode formalnim pravilima) o svrstavanju imenica po rodovima. Nadalje piše kako u svakom jeziku postoje imenice koje označavaju živa bića. Grupu tih imenica naziva semantičkom jezgrom, dok ostale imenice spadaju u grupu semantičkog ostatka. U hrvatskom jeziku semantičku jezgru čine imenice ženskog i muškog roda koje označuju što živo, dok imenice srednjeg roda te imenice muškog i ženskog roda za neživo čine semantički ostatak. Zbog toga hrvatski jezik posjeduje formalan rodni sustav[67].

5.1. Jezici bez kategorije gramatičkoga roda

Pišković u svojoj knjizi *Gramatika roda* piše kako je u nekim jezicima svijeta rod nestao, dok je u drugim jezicima funkcija roda sasvim reducirana (engleski i moderni perzijski). Zahvaljujući toj činjenici neki su lingvisti zaključili da rod nije obavezna i nužna gramatička kategorija kako bi neki jezik funkcionirao. Stoga kategoriju roda neki autori nazivaju sekundarnom, redundantnom i semantički praznom kategorijom te se čak postavlja pitanje je li on uopće gramatička kategorija. Prema mišljenjima tih autora primarnim kategorijama pripadaju vrste riječi kao što su to primjerice imenice, pridjevi ili glagoli. Postoje i funkcionalne kategorije kojima pripadaju subjekt, predikat, objekt itd. Kako primarne tako i funkcionalne kategorije jeziku su neophodne[68].

August Wilhelm Schlegel početkom 20. stoljeća jezike je podijelio na pet tipova; izolacijski (izolativni), flektivni, aglutinativni, inkorporativni i introflektivni. Izolativni jezici nemaju promjenive vrste riječi, što znači da se gramatički odnosi u rečenici prepoznaju na temelju poretka riječi i sintaktičkih kategorija. Schlegel je izolativne jezike smatrao jezicima bez gramatičke strukture te je kao primjer takvih jezika naveo kineski. Iako se izolativni jezici često nazivaju i analitičkim jezicima, samo se jezici koji su sasvim analitički nazivaju izolativnima. Analitički jezici (npr. vijetnamski, kineski i djelomice suvremeni engleski) su jezici u kojima se gramatička obilježja riječi kao što su to primjerice broj, padež ili vrijeme, ne izražavaju pomoću raznih oblika istih riječi (npr. *prijatelj, prijatelja*) već posebnim riječima, kao što su to prijedlozi ili članovi. Tako se na primjer u engleskom koriste sintagme

[67] Ibid. 75-79.

[68] Pišković, *Gramatika roda*, 29.

the town (hrv. *grad*, polj. *miasto*) za nominativ jednine i *of the town* (hrv. *grada*, polj. *miasta*) za genitiv jednine. Nadalje Ranko Matasović u svojoj knjizi *Uvod u poredbenu lingvistiku* govori kako je morfologija u izolativnim jezicima vrlo oskudna te da su afiksi koji bi izražavali slaganje vrlo rijetki[69].

Prema istraživanjima Johanne Nichols objavljenima 1922. godine u knjizi *Linguistic Diversity in Space and Time* kategorija roda ima veliku dijakronijsku stabilnost. Jezične porodice uglavnom imaju ili nemaju kategoriju roda. Od indoeuropskih jezika samo su armenski, perzijski i neki suvremeni iranski jezici sasvim izgubili kategoriju gramatičkog roda. Rod kao kategorija također je nestao i u nekim nahsko-dagestanskim jezicima lezginske skupine (primjerice u agulskom, udinskom te nekim dijalektima tabasaranskog).[70] Matasović u knjizi *Gender in Indo-European* piše kako na području Euroazije na sjeveru prevladavaju jezici bez kategorije roda, dok na jugu dominiraju jezični sustavi s tom kategorijom. Postoji jasna distribucija jezika s kategorijom roda i bez nje koja se proteže na potezu sjeveroistoka i jugozapada. U svojoj knjizi *Uvod u poredbenu lingvistiku* također navodi kako geografska distribucija kategorije roda uvelike ovisi o genetskoj distribuciji u jezičnim porodicama. Jezici u Europi (izuzev baskijskog i ugrofinskih jezika), Africi i na Bliskom istoku u pravilu imaju kategoriju roda i to zbog utjecaja dominantnih indoeuropskih, afrazijskih i nigersko-kordofanskih porodica. Kategorija roda se također može pronaći i u jezicima na Indijskom poluotuku, u Australiji, među brojnim papuanskim jezicima i na istočnom dijelu Sjeverne Amerike. Geografska područja u kojima je kategorija roda rijetka obuhvaćaju istočnu Aziju, zapadnu obalu Sjeverne Amerike (osim jezika višram i kvilejit), Srednju Ameriku, Oceaniju i sjeverni dio Euroazije[71].

Iako se broj klasa može smanjiti i obrnuto, imenske klase kao gramatička kategorija uglavnom ostaju sačuvane u jezicima. Primjerice, sustavi s kongruencijom uglavnom se reduciraju na zamjeničke kao što je to bio slučaj s engleskim jezikom. Engleski jezik razvio se

---

[69] Hrvatska enciklopedija: http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=28329, http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=2460 (18.8.2019.),
Matasović, *Uvod u poredbenu lingvistiku*, 104.

[70] Matasović, *Uvod u poredbenu lingvistiku*, 108.

[71] Matasović, *Gender in Indo-European*, 194.

Matasović, *Uvod u poredbenu lingvistiku*, 109.

iz staroengleskog u kojem su se imenice, zamjenice i pridjevi slagali po rodu[72]. Već spomenuti klasični armenski jezik jedan je od jezika koji je potpuno izgubio kategoriju roda, no razlika između upitnih zamjenica *ov* (hrv. *tko*) i *zi* (hrv. *što*) još uvijek postoji. Glovacki-Bernardi u svojoj knjizi piše kako neki američki jezici također ne posjeduju kategoriju gramatičkog roda, no ti jezici u posebnim gramatičkim kategorijama razlikuju između živog i neživog[73].

5.2. Kategorija gramatičkoga roda imenica u poljskom jeziku

Alicja Nagórko u svojoj knjizi *Podręczna gramatyka języka polskiego* piše kako gramatički rod (lat. *genus*, engl. *gender*) ne prestaje plijeniti pažnju jezikoslovaca. Razlog tome je prije svega povezanost gramatičkog roda sa spolom. Još u praindoeuropskom jeziku bilo je moguće razaznati razlike između oblika imenica muškog, ženskog i srednjeg roda. Postoje dva različita sistema klasifikacije roda: prema spolu (polj. *system płciowy*) kao u poljskom i prema vrsti (polj. *system gatunkowy*) koji je tipičan za svahili. Tako je i kod imenica za životinjske vrste u poljskom ali i hrvatskom jeziku. Kao što je već spomenuto, u hrvatskom postoje imenice *mačka* koja predstavlja vrstu i obilježeni oblik *mačak* koji označava mužjaka mačke te u poljskom postoji riječ *kot* koja predstavlja vrstu i *kotka* koji je obilježen ženski oblik. Podjela imenica prema vrsti razlikuje između živih bića i stvari. Gramatički rod stvari je arbitraran jer se ne zna zašto su primjerice imenice *stol* i *stolac* muškog roda, a imenica *stolica* ženskog roda. Posebne su takozvane dvorodne imenice kao što su *skitnica* ili *pijanica* jer se one mogu odnositi na osobe kako muškog tako i ženskog spola. Također postoji i semantički i morfološki problem odrediti rod imenici *papa* jer se deklinira po ženskoj paradigmi, zbog čega ga je Anić uvrstio u skupinu imenica ženskog roda. To je razlikovanje fundamentalno jer se u takvom ili sličnom obliku javlja u svim jezicima. Kao primjer takve podjele na leksičkoj razini autorica knjige Nagórko navodi opreku zamjenica *kto(ś) – co(ś)*, a za gramatičku razinu navodi primjer sinkretizma u akuzativu i genitivu jednine, npr. *widzę psa, konia* (A=G, za živo), ali *widzę las, dom* (A=N, za neživo)[74].

[72] Matasović, *Uvod u poredbenu lingvistiku*, 109.

[73] Glovacki- Bernardi, *Kad student zatrudni*, 15.

[74] Nagórko, *Podręczna gramatyka języka polskiego*, 155.

Nadalje, autorica knjige navodi kako opsežna analiza kategorije roda u obzir mora uzeti čak četiri razine opisa: semantički, fleksijski, sintaktički i fonološki. U slučaju analize prema semantičkom kriteriju proučava se motiviranost gramatičkog roda na temelju samog leksičkog značenja imenice. Takva mogućnost nastupa samo u skupini imenica za živa bića te je potrebno spomenuti da je kod imenica koje označuju ljude stupanj korelacije bioloških i gramatičkih obilježja velik. Nedostatak korelacije rijetka je pojava. Tu se radi ili o posuđenicama (polj. *to indywiduum, ta kreatura, ten wamp*) ili o tvorenicama kod kojih je promjena roda dodatan način izražaja (polj. *ten babszytyl, to chamidło, to matczysko, to/ten panisko*). U životinjskom svijetu razlikovanje po spolu nije toliko dosljedno. Nazivi vrsta mogu biti kako muškog tako i ženskog roda te uz to mogu obuhvaćati i mužjake i ženke[75]. Alicja Nagórko također navodi da se o gramatičkom rodu u punom smislu može govoriti tek kada su obje rodne opreke navedene u rečenici. To je moguće u situacijama u kojima se rod kao gramatička kategorija kod imenica odnosno subjekta odražava na rod kao fleksijska kategorija kod ostalih promjenjivih riječi u rečenici[76]. Lingvist John Lyons u svom znanstvenom radu *Uvod u lingvističku teoriju* (engl. *Introduction to Theoretical Linguistics*) navodi kako je rod priznat kao gramatička kategorija te da je neovisan o bilo kakvom semantičkom odnosu s fizičkim ili ostalim karakteristikama imenica koje predstavljaju neke osobe ili predmete. No ne može se poreći da klasifikacija ima određene prirodne i semantičke osnove. Ta osnova može biti proizvoljna skupina svojstava predmeta poput oblika, konzistencije, jestivosti ili boje. U poljskom jeziku gramatički rod primjer je gramatikalizirane informacije, odnosno informacije koja je obavezno iskazana u izjavi zbog čega rod u pravilu ne nastupa samostalno. Mirosław Koziarski i Adrian P. Krysiak u svom članku *Rodzaj gramatyczny rzeczownika jako nośnik informacji pozagramatycznej I. Przegląd literatury dotyczącej rodzaju gramatycznego* kao primjere koji potvrđuju tu tvrdnju navode sljedeće rečenice:

1. *Młodzi lingwiści napisali kilka artykułów naukowych.*
2. *Młode lingwistke napisały kilka artykulów naukowych.*

Na osnovi riječi *młodzi*, *lingwiści* i *napisali* iz prve rečenice moguće je zaključiti da se radi o grupi lingvista u kojoj se nalazi barem jedan predstavnik muškog roda. Ta se rečenica

[75] Ibid. 156.

[76] Nagórko, *Podręczna gramatyka języka polskiego*, 158.

može preoblikovati, ali isključivo samo ako se očuva sročnost čime nastaje druga navedena rečenica. Obje rečenice jedine su dvije moguće verzije ovog iskaza od kojih svaka nosi jasnu informaciju o gramatičkom rodu. Nije moguće napisati neutralnu varijantu ovog iskaza jer svaki pokušaj preoblikovanja oblika riječi u rečenicama završava stvaranjem gramatički neispravne rečenice[77]. Autori članka nadalje govore kako postoji mnogo definicija koje pokušavaju odrediti što je gramatički rod, no pri tome valja uočiti da je to kategorija koja je veoma opsežna i iznimno nedosljedna zbog toga što različite vrste riječi obuhvaća na drugačiji način. Stoga je moguće razlikovati vrste riječi koje su direktno ili indirektno vezane uz gramatički rod. To znači da se riječi mogu podijeliti s obzirom na to posjeduju li rod, dakle imenice (polj. *rzeczownik*, npr. *ojciec, ząb, noc, mięso*), i one koje dobivaju rod tek nakon deklinacije ili konjugacije, dakle pridjevi (polj. *przymiotnik*, npr. *duży, wysoki, drogi, tani*), brojevi (polj. *liczebnik*, npr. *jeden, dwa, trzy, cztery*), particip (polj. *imiesłów przymiotnikowy*, npr. *uczący, piszący, używany, zdarty*), zamjenice (polj. *zaimki*, npr. *ten, który, jaki, mój*) i glagoli u perfektu (polj. *czasowniki w czasie przeszłym*, npr. *tańczyłem, tańczyłam, szukałem, szukałam*). Još jedan problem na koji lingvisti nailaze pri klasifikaciji je kategorija živosti i osobnosti u muškom rodu koja se neposredno odražava na mnoštvo tipova deklinacija te asimetriju među rodovima u jednini i množini[78]. Autori su u svom članku naveli da je čak i najjednostavnija podjela kategorije gramatičkog roda na tri roda u jednini: *męski, żeński* i *nijaki* i dva roda u množini: *męskoosobowy* i *żeńsko-rzeczowy* zbog svoje asimetrije u jednini i množini problematična za provođenje interdisciplinarnih istraživanja na području te kategorije[79].

Poljski rječnik *Słownik języka polskiego* gramatički rod definira kao svojstvo imenica koje odlučuje o njihovim deklinacijskim nastavcima, oblicima drugih vrsta riječi koje pobliže označuju određenu imenicu i o oblicima glagola koji stoje uz tu imenicu[80]. Prema Henryku Wróbelu imenice posjeduju dvije kategorije koje podliježu fleksiji, sklanjaju se po padežima i broju. No postoji još jedna kategorija imenica koja ne pripada području fleksije, a ima velik utjecaj na njihovo jezično korištenje pa se i odražava na njihovo sklanjanje. To je kategorija

[77] Koziarski, Krysiak, *Rodzaj gramatyczny rzeczownika jako nośnik informacji pozagramatycznej*, 21-22.

[78] Koziarski, Krysiak, *Rodzaj gramatyczny rzeczownika jako nośnik informacji pozagramatycznej*, 23.

[79] Ibid. 25.

[80] Słownik języka polskiego. URL: https://sjp.pwn.pl/szukaj/rodzaj.html. (20.1.2019.)

gramatičkog roda. Bitno je spomenuti kako se imenice ne dekliniraju kroz rodove. Odgovarajuća forma tih kategorija je za svaki leksem unaprijed određena. Svaki govornik poljskog jezika mora ih usvojiti zajedno s određenom imenicom. Rod prije svega ukazuje na to da postoji veza između imenice i drugih promjenjivih riječi kao što su pridjevi, brojevi i glagoli kojima pojedine imenice nameću odgovarajuće nastavke rodova. Wróbel navodi sljedeće primjere: *ten duży chłopiec/ kot / stół stał, to duże dziecko /okno stało, ta duża książka / młodzież stała, ci duzi chłopcy/ państwo stali, te duże koty /stoły /dzieci /okna / książki /sanie stały; widzę tego dużego chłopca / kota, ten duży stół, to duże okno, tę dużą książke, tych dużyck chłopców / państwa, te duże koty / stoły / okna/ książki /sanie.* Autor gramatike navodi kako se na temelju ovih primjera može reći da je kategorija roda imenica selektivna kategorija jer pomoću nje imenica odabire odgovarajući oblik podređenog leksema[81]. Pri usporedbi poljskih pridjeva *ten* i *duży* te oblika glagola *stać* uz razne imenice u nominativu jednine i množine mogu se uočiti tri tipa vrijednosti roda: *męski* (hrv. *muški*), *nijaki* (hrv. *srednji*) i *żeński* (hrv. *ženski*) te jedna neuobičajena odnosno atipična jer se veže uz kategoriju množine, a to je *pluralia tantum.* Nadalje, ako se usporede i riječi uz oblike glagola *widzieć* (posebice akuzativ jednine i množine) muški rod raspada se na tri podroda (polj. *podrodzaje*): *osobowy* (hrv. *osobni*), *żywotny* (hrv. *živi*) i *nieżywotny* (hrv. *neživi*), a *pluralia tantum* na dva: *osobowy* (hrv. *osobni*) i *nieosobowy* (hrv. *neosobni*). Naposljetku je dobiveno sedam vrijednosti roda imenica: *męskie osobowe* (hrv. *muškoosobni*), *męskie żywotne* (hrv. *muškoživi*), *męskie nieżywotne* (hrv. *muškoneživi*), *nijakie* (hrv. *srednji*), *żeńskie* (hrv. *ženski*), *pluralia tantum osobowe* i *nieosobowe* (hrv. *osobni* i *neosobni*). Iako se nazivi vrijednosti gramatičkog roda nadovezuju na nazive koji određuju spol ljudi i životinja, tj. uz prirodni rod, ne smije ih se poistovjetiti. Unatoč tome što su imenice koje označavaju muškarce i mužjake doista pretežito muškog roda, a imenice koje označuju žene i ženke većinom ženskog roda, postoje iznimke. Wróbel navodi kako gramatički rod imenica koje predstavljaju predmete nije ničim motiviran, primjerice *ten stół, ta ławka, to krzesło*. Jedino je u slučaju nekolicine imenica muškog ili ženskog roda te bez roda (polj. *bezrodzajowy*) njihovo slaganje određeno prirodnim rodom ili spolom. Prvim imenicama pripadaju riječi kao što su *fajtłapa, sługa* (*ten sługa przyszedł, ta sługa przyszła*), a u druge spadaju osobne zamjenice *ja, ty* (*ja przyszedłem, ja przyszłam*). Gramatički je rod imenica za njihovo sklanjanje bitan u tom smislu što određene grupe imenica podliježu određenim formalnim

[81] Wróbel, *Gramatyka języka polskiego*, 90.

paradigmatskim oblicima koji odlučuju o tome koji nastavci slijede. Na temelju toga Wróbel zaključuje kako gramatički rod vrši funkciju klasifikacije odnosno svrstavanja imenica u fleksijske klase (polj. *klasy fleksyjne*)[82]. Konjugacija glagola po broju i rodu odraz je tih kategorija koje se javljaju kod imenica. Služe ukazivanju na sintaktički odnos između oblika glagola i oblika imenice koja vrši funkciju subjekta. Glagoli uglavnom poprimaju vrijednosti tih kategorija imenica, primjerice; c*hłopiec czytał, będzie czytał; pani czytała, będzie czytała; dziecko czytało; chłopcy czytali : panie /dzieci czytały*. Oblici množine nastupaju kod svih formi imenica koje označavaju osobu, dok različite rodove imaju oblici imenica osoba uz koje glagoli u sastavu imaju morfeme *-ł* ili *-l*, ovisno o tome o kojem se obliku vremena ili glagolskog načina radi (polj. *czas przeszły, tryb przypuszczający, czas przyszły niedokonany*)[83].

U svojoj gramatici Piotr Bąk imenice dijeli na konkretne i apstraktne. Skupini konkretnih imenica pripadaju sve imenice koje označuju osobe, životinje i nežive stvari, primjerice *człowiek, zwierzę, roślina, skała, szum, zimno, zapach*. Apstraktnim imenicama pripadaju psihološke pojave, osjećaji, misli, generalizacije, svojstva i poneke djelatnosti. To su na primjer sljedeće imenice: *wrażenie, spostrzeżenie, sąd, wniosek, myśl, tęsknota, zawód, błękit, kształt, bieg* itd. Bąk je nadalje konkretne imenice podijelio na žive i nežive. Živima pripadaju sve imenice koje označuju ljude i životinje te opće imenice kao što su *człowiek, zwierzę, ptak, ssak, ryba* te nazivi naroda i vrsta, primjerice *Murzyn, Indianin, Mongoł, Europejczyk, Polak; pies, wilk, jamnik, ogar*. Grupa imenica koja označuje neživo sadrži sve predmete, nazive uzvisina, rijeke, jezera, gradove, zgrade, strojeve, oruđe, uređaje i pribore kojima se služi čovjek. U tu skupinu također spadaju i nazivi biljaka iako one iz perspektive biologije pripadaju živim organizmima. Žive imenice autor gramatike dalje dijeli na osobne i neosobne (polj. *osobowe i nieosobowe*). Osobne imenice čine nazivi ljudi, a neosobne nazivi životinja. Osobne imenice mogu biti *męskie* (hrv. *muške*) tj. *męskoosobowe* (hrv. *muškoosobne*), primjerice *ojciec, lekarz, uczeń,* i *niemęskoosobowe* (hrv. *nemuškoosobne*) koje sadrže riječi ženskog i srednjeg roda kao što su *matka, córka, pani, koleżanka, dziecko i niemowlę*. Imenice se dalje mogu još podijeliti na vlastite i opće[84]. Postoje imenice koje

[82] Ibid. 91.

[83] Wróbel, *Gramatyka języka polskiego*, 144.

[84] Bąk, *Gramatyka języka polskiego*, 160 – 161.

predstavljaju skupinu odnosno veći broj nekog fenomena iako sam oblik imenice upućuje na to da se radi o jednini. Bąk ih naziva zbirnim imenicama te kao primjere navodi riječi *armia, wojsko, dywizja, kompania* (skupina vojnika), *tłum* (velik broj okupljenih ljudi na nekom mjestu), *las* (skupina drveća) i tako dalje. Sve imenice koje označuju što živo posjeduju prirodni rod. Svi mužjaci pa i njihovi nazivi muškog su roda; *baran, koń, jeleń, gąsior, kogut, indyk*. Sve ženke i odgovarajuće imenice ženskog su roda: *owca, klacz, lwica, łania, gęś, kura* i *indyczka*. Kod imenica koje označuju što neživo također je osjetan rod zbog čega se kaže: *ten dom, kamień, świat; ta brzoza, chata, noc, ziemia; to drzewo, okno, niebo, pole, imię*. Bąk piše kako predmeti nazivani tim imenicama također imaju rod pa je prema njemu *dąb* (hrv. *hrast*) muškog, *brzoza* (hrv. *breza)* ženskog, a *drzewo* (hrv. *drvo*) srednjeg roda[85]. Nadalje, Bąk navodi da je predodžba da stvari imaju prirodni rod pogrešna te da ona proizlazi iz toga što sve imenice imaju gramatički rod kojem se izrazi u rečenici prilagođavaju, primjerice *piękny dom, czysta woda, wysokie drzewo*. Moguće je da je ideja o rodu stvari i njima odgovarajućih imenica nastala u davno vrijeme kada su ljudi oživljavali svijet oko sebe. Iz mitologije je poznato da je prema starim vjerovanjima svaki potok, brdo i drvo živjelo i imalo svog duha. Ti duhovi bili su nimfe (vodene vile), šumske vile, oreade (gorske vile), najade itd. U današnje se vrijeme rod neživih imenica može prepoznati na temelju nastavaka. Imenice koje završavaju tvrdim suglasnikom (polj. *spółgłoska twarda*) najčešće su muškog roda, primjerice *dąb, sklep, sad, wiatr, las, wóz, rok, róg, mech*. Muškog su roda također imenice koje završavaju mekim suglasnikom (polj. *spółgłoska miękka*); *liść, pień, gwóźdź, kraj,* i tvrdi ili funkcionalno meki suglasnici (polj. *historycznie miękka, spółgłoski twarde*); *płaszcz, moszcz, susz, ul, miesiąc, pieniądz, bagaż* i tako dalje[86]. Imenice ženskog roda najčešće završavaju samoglasnikom *-a: burza, broda, zabawa*. Samo nekolicina imenica ženskog roda završava nastavkom *-i: gospodyni, dozorczyni, pani, mistrzyni*. Nadalje, mnogo imenica ženskog roda završavaju fonološki mekim suglasnikom (polj. *spółgłoska fonetycznie miękka*): *nić, kadź, kość, maść, młodość, oś, pieśń*, a također i funkcionalno mekim suglasnikom: *moc, noc, mysz, topiel, myśl*. U rijetkim slučajevima ženske imenice završavaju tvrdim suglasnikom; *brukiew, marchew, krokiew, warząchew*. Imenice srednjeg roda u nominativu jednine posjeduju nastavke *-o, -e, -ę*: *lato, pole, pisklę*. U procesu određivanja gramatičkog roda imenica nekad je presudno njihovo značenje, a nekad građa ili oblik. Tako na primjer

[85] Ibid. 162.

[86] Wróbel, *Gramatyka języka polskiego*, 162 – 164.

imena, obiteljska prezimena i hipokoristici nastaju dodavanjem nastavka *-o* koji je uobičajen za srednji rod. Na taj način nastaju hipokoristici kao što su *Kazio, Józio, Tadzio, dziadzio, tato, wujcio* itd. U tu skupinu imenica također se ubrajaju prezimena tipa *Kościuszko, Matejko, Moniuszko* itd. Budući da su to imena, prezimena i nazivi osoba muškog spola, imenice su muškog roda. Slično je i s imenicama koje imaju nastavak *-a* koji je inače tipičan za ženski rod: *poeta, starosta, wojewoda.* Te imenice muškog su roda jer služe imenovanju osoba muškog roda. Imenica *sierota* može biti ženskog ili muškog roda ovisno o tome je li riječ o dječaku ili djevojčici[87]. Kada je riječ o stvarima koje nemaju prirodan rod, odlučujući su formalni gramatički aspekti. Imenice *kometa* i *planeta* koje su danas ženskog roda u 19. stoljeću bile su muškog roda jer su u takvom rodu imenice bile preuzete iz izvornog njemačkog jezika. U poljskom jeziku postoji nekoliko imenica dvostrukog roda, npr. *ta chryzantema, cytata, fałda, zawiasa* ili *ten chryzantem, cytat, fałd, zawias*. Nadalje, neke imenice u standardnom jeziku (polj. *język ogólnopolski*) imaju dva roda i sukladno tome dva različita nastavka te kao posljedica dva različita značenja. Kao primjer Bąk navodi imenicu muškog roda *cud* koja označava natprirodnu pojavu i imenicu srednjeg roda *to cudo* koja označava iznimno lijepu i posebnu stvar ili osobu (u hrvatskom jeziku imenica *čudo* odgovara objema poljskim imenicama *cud* i *cudo*). Značenje imenice može također biti vezano uz kategoriju broja. Neke imenice imaju drugačije značenje u jednini od značenja u množini. Tako na primjer imenica *brud* označuje nečisti talog, prljavštinu, mulj, prljave ruke, odjeću ili neki drugi predmet, a imenica *brudy* označava prljavo rublje ili ružna djela (u prenesenom značenju). Imenica *ciasto* označava tijesto, dok imenica *ciasta* označava razne vrste ispečenih tijesta odnosno kolače. Međutim, ti su primjeri iznimke jer množina imenica uglavnom ne mijenja prvotno značenje riječi[88].

[41] Ibid. 164. – 165.

[88] Bąk, *Gramatyka języka polskiego*. 165 – 166.

5.3. Kategorija gramatičkog roda imenica u hrvatskom jeziku

Hrvatski jezični portal gramatičku kategoriju roda definirao je kao formalan rod riječi u pojedinim jezicima koji je izražen pomoću različitih morfoloških sredstava (članom, deklinacijom i sl.). Također navodi da rod nema ili ne mora imati veze sa stvarnim spolom[89].

Autori *Hrvatske gramatike* riječi su na temelju njihova značenja podijelili na dvije skupine: riječi koje izriču sadržaj vanjskog ili unutarnjeg svijeta (mogu biti punoznačne, leksičke i autosemantičke riječi) te riječi koje izriču odnose između značenja riječi prve skupine (mogu biti odnošajne, pomoćne i gramatičke ili sinsemantične riječi). Leksičke su riječi sasvim ili djelomično promjenjive i podijeljene na šest skupina: imenice, pridjevi, brojevi, zamjenice, prilozi i glagoli. Imenice su riječi koje imenuju bića, stvari i pojave. One imenuju pojave vanjskog svijeta i unutrašnjeg doživljaja čovjeka. Imenice karakteriziraju njihove gramatičke osobine, a to su rod, broj i padež. Autori *Hrvatske gramatike* navode kako je rod gramatička kategorija koja se pokazuje u slaganju imenica s pridjevskim riječima. Hrvatski jezik ima tri roda: muški, ženski i srednji. Rod je također u određenoj mjeri vezan i uz značenje riječi pa su tako imenice koje označuju muško biće muškog roda, a imenice koje označuju žensko biće ženskog roda. Iznimke su primjerice imenice *momče* i *djevojče* s kojima se pridjevske riječi slažu kao s imenicama srednjeg roda te nekoliko emocionalno obojenih riječi koje označuju ženska bića, a oblikom su imenice muškog roda. Nadalje, imenice koje završavaju na *-o* i na *-e* srednjeg su roda, osim vlastitih muških imena kao što su *Marko* ili *Mile*, i imenica odmila, tj. hipokoristika koji su emocionalno obojeni, primjerice *ujo*, *medo* ili *braco*[90]. Imenice koje označavaju bića ili stvari čiji spol nije poznat ili nije važan imaju rod prema svom obliku, tj. nastavku. Stoga su imenice koje završavaju suglasnikom muškog roda, osim manjeg broja tih imenica koje su ženskog roda. To su na primjer imenice: *djevojčurak, djevojčičak, curičak, curić, babić, curetak.* Nadalje, imenice koje završavaju nastavkom *-a* ženskog su roda (osim imenica koje označuju muškarce). *Priručna gramatika hrvatskog književnog jezika* rod definira kao osobinu imenice da pridjevi i zamjenice koje je pobliže opisuju uvijek imaju samo jedan od tri moguća oblika, a to su muški, ženski i srednji rod. Kao primjere autori navode sljedeće rečenice: *Konj je brz. Kobila je brza. Ždrijebe je brzo.* Rod je

[89] Hrvatski jezični portal. URL: http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search_by_id&id=dllvXhc%3D (20.1.2019.)

[90] Barić *et al*., *Hrvatska gramatika*, 99 – 101.

također definiran kao gramatička kategorija koja se iskazuje u slaganju imenica s pridjevnim riječima[91].

Hrvatska gramatika osobne imenice definira kao riječi koje označuju muške ili ženske osobe te osobe oba spola. Najčešće se gramatički rod ovih imenica slaže sa spolom osobe koju predstavlja, no u nekim se slučajevima može i razlikovati. Stoga su neke imenice dvorodne. Imenice za muške osobe označuju vršitelja radnje, nositelja osobine, člana, pripadnika neke organizacije ili ustanove, sljedbenika, pristašu nekog pravca, ideje ili nečijih pogleda i shvaćanja[92]. Imenice koje predstavljaju ženske osobe tvore se većinom iz imenica koje označuju muške osobe. Na taj način te imenice tvore mocijski par (npr. *car - carica, čuvar - čuvarica, krojač - krojačica*). Osim iz muških imenica imenice za ženske osobe također nastaju iz drugih vrsta riječi, primjerice iz pridjeva (npr. *star - starica*) te glagola (npr. *tumarati - tumarača*). Imenice za ženske osobe nastale iz imenica za muške tvore se sufiksima: *-a, -ica, -inja, -ka* i *-kinja*. U skupinu imenica koje označuju i muške i ženske osobe ubrajaju se imenice s različitim sufiksima: *-ica (izdaja – izdajica), -lica (varati – varalica), -lo (zadirkivati – zadirkivalo), -če (pastir – pastirče)*. Kad je riječ o takvim imenicama, nije bitna tvorba sufiksom već značenje u koje su uključena oba spola. Osim imenica s nastavkom *-če* sve su ostale imenice (imenice sa sufiksima *-ica, -lica, -nica*) dvorodne i to najčešće muškog i ženskog spola, a tek rijetko muškog i srednjeg roda (imenice sa sufiksom *-lo*). Imenice koje završavaju nastavkom *-če* srednjeg su roda[93].

Sve je navedeno dokaz da spol nije uvijek povezan s gramatičkim rodom. Stoga nije potrebno koristiti izraze *građani i građanke, Hrvati i Hrvatice, studenti i studentice* itd. jer muški rod ne reprezentira samo muškarce već i žene. Sljedeći dokaz je da imenica *ljudi* koja nema nikakvoga pokazatelja roda, ali zamjenica u nominativu množine *ovi* te pridjev *dobri (ljudi)* ukazuju na muški rod. Nadalje umjesto izraza muškarac i žena mogu se koristiti izrazi *stvor* (muški rod), *biće* (srednji rod) i *osoba* (ženski rod). To što je muški rod reprezentant svih rodova u gramatici nije povezano s društvenim odnosima ili feminističkim idejama o patrijarhatu ako se ne spomenu ženske osobe u obraćanju. U poljskom jeziku muškoosobni oblik također nije oznaka patrijarhata u kojemu je samo muškarac bitan, već se radi samo o

[91] Barić *et al., Priručna gramatika hrvatskog književnog jezika,* 67 – 68.

[92] Barić *et al*., *Hrvatska gramatika*, 306.

[93] Barić *et al*., *Hrvatska gramatika*, 312.

jednostavnim gramatičkim strukturama u poljskom jeziku koje hrvatski ne posjeduje. U engleskom jeziku pri obraćanju potrebno je koristiti sintagmu *ladies and gentlemen* jer nemaju jednu riječ koja bi odgovarala hrvatskom izrazu *gospodo* ili poljskoj riječi *państwo*. U hrvatskom jeziku također postoji riječ *građani* (polj. *obywatele*) koja predstavlja sve ljude u Hrvatskoj, bez obzira živjeli oni u gradu ili na selu. Izraz *građani* zamjenjuje riječi *državljanin* odnosno *državljani*. Deriviranje ženskoga oblika imenica kojima se označuje zvanje i zanimanje u hrvatskome se razlikuje od poljskoga jer hrvatski jezik posjeduje više tvorbenih mogućnosti da iz muških oblika deriviramo ženske (izuzevši izraza *pralja, tkalja*). U poljskom jeziku ženski rod imenica uglavnom označuje uređaje, aparate, alate. Vjerojatno je to razlog da se u poljskom teško formira ženski rod za osobu. Tu se valjda radi i o frekvenciji riječi jer se primjerice izraz *zvijezda* češće koristi za glumicu u poljskom jeziku pa se od izraza *gwiazda* derivirao njen muški ekvivalent *gwiazdor*. U hrvatskom jeziku doduše postoje izrazi za oba spola, a to su *glumac* i *glumica*. Taj izraz je vjerojatno proizašao iz prijevoda engleskog izraza *star* (hrv. *zvijezda*) koji se često koristio za glumice, zbog čega je u poljskom *gwiazda* označavala samo glumicu. Slična situacija je danas s anglizmom *celebrity*. Njegov poljski ekvivalent, izraz *celebryta*, ženskog je roda iako predstavlja slavne osobe oba spola.

Dvorodne imenice također su etnici. To su imenice koje predstavljaju nazive stanovnika ili stanovnice naseljenog mjesta, kraja, države ili kontinenta: primjerice *Zagrepčanin – Zagrepčanka, Slavonac – Slavonka, Austrijanac – Austrijanka, Amerikanac – Amerikanka*. Imenice koje su veoma bliske etnicima su etnoidi. Etnoidi su opće imenice motivirane općim zemljopisnim pojmovima. Imaju jotiranu osnovu i završavaju sufiksom *-anin;* primjerice *brdo – brđanin, gora – goranin, otok – otočanin* itd. Sljedeća značajna skupina imenica su umanjenice odnosno deminutivi. Njima se označuje nešto što je manje od onoga što predstavlja osnovna riječ; primjerice *boca – bočica, grad – gradić*. Umanjenica motivirana imenicom koja označuje osobu uz značenje *malo* dobiva i značenje *mlado;* primjerice *grof – grofić, pastir – pastirić*. Deminutivima se također izriče osjećaj nježnosti i dragosti čime se postiže osobina hipokorističnosti, ali i osjećaj prezira i omalovažavanja čime se postiže osobina pogrdnosti, tj. pejorativnosti. Deminutivi se tvore brojnim sufiksima od kojih je svaki karakterističan za određeni rod. Umanjenice imenica muškog roda tvore se sufiksima *-ić, -čić, -(a)k, -ečk(a), -ičk(a).* Umanjenice imenica ženskog roda nastaju pomoću sufiksa *-ica* i *-čica*. Umanjenice imenica srednjeg roda nastaju dodavanjem sufikasa *-ce, -ance, -ašce, -ence, -ešce.* Nadalje, umanjenice imenica koje su različitih rodova tvore se

pomoću sufikasa *-elj(a)k* i *-ulj(a)k;* primjerice *brdeljak, djevojčuljak, puteljak, grmeljak* itd. Uvećanice ili augmentativi imenice su kojima se izriče da je nešto veće ili jače od onoga što označuje osnovna riječ, a tvore se sufiksima *-ina, -čina, -etina, -urina*[94]. Sljedeća kategorija koja pripada promjenjivim vrstama riječi su pridjevi. Njima se izriču svojstva stvari i pojava označenih drugim vrstama riječi te odnosi prema tim riječima; primjerice *zelena boja, nepoznat gospodin, velika oluja, dječji krevetić, sestrina cipela*. Pridjevi djeluju tako da pobliže određuju značenja riječi kojima se pridjevaju, a to su većinom imenice. Tako na primjer sintagma riječi *planinarski dom* obuhvaća samo jedan dio značenja imenice *dom*[95]. U hrvatskom standardnom jeziku pridjevi za svaki rod imaju posebne oblike; na primjer sintagme riječi *jak bol* i *velik glad* muškog su roda, a *jaka bol* i *velika glad* ženskog. Pridjevi i imenice osim za rod također imaju posebne oblike za broj i za padež[96]. *Hrvatska gramatika* zamjenice definira kao promjenjivu vrstu riječi koje zamjenjuju druge imenske riječi. Njima se označuju predmeti, bića, svojstva i količine te se njima i upućuje na te riječi. One su i gramatičke i leksičke riječi koje ništa ne imenuju već izriču različite odnose među govornim licima ili različito znanje govornika o stvarima ili licima o kojima je riječ. Još jedna promjenjiva vrsta riječi prema kojoj se rod također može prepoznati su glagoli. Njima se izriču radnja, stanje i zbivanje. Karakteriziraju ih kategorije vida, lica, načina, vremena i stanja[97].

Kao što je već spomenuto, bitne gramatičke osobine imenica osim roda su broj i padež. Za razliku od roda, broj je morfološka kategorija po kojoj se jedan fenomen onoga što imenica predstavlja, tj. znači razlikuje od više njih. Stoga se broj u hrvatskom jeziku dijeli na jedninu i množinu. Imenice koje se javljaju samo u množini kao što su to *škare, hlače, kola, vrata* nazivaju se *pluralia tantum*[98]. Nadalje, zbirne imenice koje predstavljaju skupinu više predmeta te gradivne imenice uglavnom nemaju množinu, a ako je imaju to nije razlika u količini primjeraka već skupova ili u gradivu na različitim mjestima ili u različito vrijeme.

[94] Barić *et al*., *Hrvatska gramatika*, 326 – 328.

[95] Ibid. 143.

[96] Ibid. 174.

[97] Barić *et al*., *Hrvatska gramatika*, 203., 245.

[98] Ibid. 101.

Tako na primjer zbirna imenica *gorja* označuje više skupova gora, a imenica *snjegovi* označuje snijeg u različito doba[99].

Još jedna morfološka kategorija je padež. Padež izriče odnose onoga što riječ znači s obzirom na sadržaj rečenice. Ti odnosi izriču se padežnim nastavcima i naglascima. Svaka od navedenih gramatičkih kategorija ima svoje gramatičko značenje, ali ne i svoj izraz. Nadalje, sve tri kategorije izražene su jednim nastavkom koji se naziva amalgam. Stoga je nastavku jednog izraza pridruženo više gramatičkih sadržaja. Tako primjerice kod riječi *žena* nastavak -*a* označava da se radi o jednoj osobi, ženskom rodu i nominativu jednine[100].

[99] Barić *et al.*, *Priručna gramatika hrvatskog književnog jezika*, 68.

[100] Barić *et al.*, *Hrvatska gramatika*, 101-103.

6. Gramatički rod generičkih naziva životinja

Za ovo poglavlje diplomskog rada koristila sam rječnike *Słownik języka poslkiego PWN* izdavača *Wydawnictwo Naukowe PWN* i *Poljsko-hrvatski rječnik* Milana Moguša i Nede Pintarić. Iz njih sam izdvojila nekoliko imenica koje označavaju životinje i koje su sadržane u oba rječnika kako bi se lakše usporedio omjer imenica muškog i ženskog roda u poljskom i hrvatskom jeziku.

Kao što sam već spomenula, u slučaju naziva životinja najčešće se koristi generički odnosno općeniti naziv. Tim je nazivom značenje spola neutralizirano zbog čega u životinjskom svijetu razlikovanje po spolu nije ni toliko dosljedno. Generički nazivi mogu biti kako muškog tako i ženskog roda te mogu predstavljati i mužjake i ženke. U tablice, međutim, nisam uvrstila imenice koje imaju tri rodna oblika, odnosno imenicu posebno za mužjaka, ženku i mladunče. Primjeri tih imenica su *owca – baran – jagnię* (hrv. *ovca, ovan, janje*), *krowa – byk / wół* (hrv. *krava, bik, vol*) te *kaczka – kaczor* (hrv. *patka, patak*). Rod i spol ovih životinja mogu se lako prepoznati jer se međusobno razlikuju izgledom. Također nisam uvrstila nazive životinja koji su nastali iz već postojećih naziva, primjerice dodavanjem sufikasa kao što je *–ica* (polj. *lew – lwica*, hrv. *lav – lavica*).

Rodzaj męski	**Rodzaj żeński**
1. Baktrian (hrv. *dvogrba deva*)	1. Alka (hrv. *njorka*)
2. Bawół (hrv. *bivol*)	2. Alpaka (hrv. *alpaka*)
3. Bażant (hrv. *fazan*)	3. Anakonda (hrv. *anakonda*)
4. Bekas (hrv. *šljuka*)	4. Antylopa (hrv. *antilopa*)
5. Bizon (hrv. *bizon*)	5. Ara (hrv. *ara*)
6. Boa (hrv. *udav*)	6. Biedronka (hrv. *bubamara*)
7. Bóbr (hrv. *dabar*)	7. Czapla biała (hrv. *čaplja*)
8. Bocian (hrv. *roda*)	8. Ćma (hrv. *noćni leptir*)
9. Borsuk (hrv. *jazavac*)	9. Drętwa (hrv. *drhtulja*)
10. Chomik (hrv. *hrčak*)	10. Gąsienica (hrv. *gusjenica*)
11. Chrząszcz (hrv. *hrušt*)	11. Gęś (hrv. *guska*)
12. Czerw (polj. *robak*, hrv. *crv*)	12. Glista (hrv. *glista*)
13. Delfin (hrv. *delfin*)	13. Hiena (hrv. *hijena*)

14. Dog (hrv. *doga*) 15. Emu (hrv. *emu*) 16. Gawron (hrv. *gavran*) 17. Gież (hrv. *obad*) 18. Gil (hrv. *zimovka*) 19. Głuszec (hrv. *veliki tetrijeb*) 20. Goryl (hrv. *gorila*) 21. Homar (hrv. *jastog*) 22. Husky (hrv. *haski*) 23. Indyk (hrv. *puran*) 24. Jamnik (hrv. *jazavčar*) 25. Jarząbek (hrv. *jarebica*) 26. Jastrząb (hrv. *jastreb*) 27. Jaź (hrv. *jez*) 28. Jedwabnik (hrv. *dudov svilac*) 29. Jelec (hrv. *srebrnasti klenić*) 30. Jeleń (hrv. *jelen*) 31. Jelonek (hrv. *jelenak*) 32. Jerzyk (hrv. *čiopa*) 33. Jesiotr (hrv. *jesetra*) 34. Jeż (hrv. *jež*) 35. Jeżowiec (hrv. *ježinac*) 36. Jeżozwierz (hrv. *dikobraz*) 37. Kajman (hrv. *kajman*) 38. Kangur (hrv. *klokan*) 39. Karaluch (hrv. *žohar*) 40. Karp (hrv. *šaran*) 41. Kleń (hrv. *glavati klen*) 42. Kleszcz (hrv. *krpelj*) 43. Komar (hrv. *komarac*) 44. Kornik (hrv. *potkornjak*) 45. Kot (hrv. *mačka*) 46. Koziorożec (hrv. *divokoza*)	14. Jaskółka (hrv. *lastavica*) 15. Jaszczurka (hrv. *gušter*) 16. Jemiołuszka (hrv. *svilorepa kugara*) 17. Kałamarnica (hrv. *lignja*) 18. Kania (hrv. *škanjac*) 19. Koala (hrv. *koala*) 20. Kobra (hrv. *kobra*) 21. Koza (hrv. *koza*) 22. Kraska (hrv. *modra zlatovrana*) 23. Kukułka (polj. *gżegżółka*, hrv. *kukavica*) 24. Lama (hrv. *lama*) 25. Łasica (hrv. *lasica*) 26. Makrela (hrv. *skuša*) 27. Małpa (hrv. *majmun*) 28. Mewa (hrv. *galeb*) 29. Mrówka (hrv. *mrav*) 30. Mszyca (hrv. *lisna uš*) 31. Mucha (hrv. *muha*) 32. Muszla (hrv. *školjka*) 33. Mysz (hrv. *miš*) 34. Nutria (hrv. *nutrija*) 35. Orka (hrv. *orka*) 36. Osa (hrv. *osa*) 37. Ostryga (hrv. *oštriga*) 38. Ośmiornica (hrv. *hobotnica*) 39. Pantera (hrv. *pantera*) 40. Papuga (hrv. *papiga*) 41. Pardwa (hrv. *snježna jarebica*) 42. Pchła (hrv. *buha*) 43. Piegża (hrv. *grmuša*) 44. Pluskwa (hrv. *stjenica*) 45. Przepiórka (hrv. *prepelica*)

47. Krab (hrv. *rak*)
48. Kret (hrv. *krtica*)
49. Krętogłów (hrv. *vijoglavka*)
50. Krogulec (hrv. *kobac*)
51. Krokodyl (hrv. *krokodil*)
52. Królik (hrv. *kunić*)
53. Kwiczoł (hrv. *drozd bravenjak*)
54. Lampart (hrv. *leopard*)
55. Legawiec (polj. *wyżeł*, hrv. *pas ptičar*)
56. Legwan (hrv. *iguana*)
57. Lelek (hrv. *leganj*)
58. Leszcz (hrv. *sinja djeverika*)
59. Lew (hrv. *lav*)
60. Lis (hrv. *lisica*)
61. Łabędź (hrv. *labud*)
62. Łosoś (hrv. *losos*)
63. Łoś (hrv. *los*)
64. Mandryl (hrv. *mandril*)
65. Marabut (hrv. *marabu*)
66. Mops (hrv. *mops*)
67. Mors (hrv. *morž*)
68. Morszczuk (hrv. *oslić*)
69. Motyl (hrv. *leptir*)
70. Narwal (hrv. *narval*)
71. Nietoperz (hrv. *šišmiš*)
72. Nosorożec (hrv. *nosorog*)
73. Ogar (hrv. *lovački pas*)
74. Okoń (polj. *jazgarz*, hrv. *grgeč*)
75. Orzeł (hrv. *orao*)
76. Osiół (hrv. *magarac*)
77. Owczarek (hrv. *ovčar*)
78. Pająk (hrv. *pauk*)
79. Paw (hrv. *paun*)

46. Pszczoła (hrv. *pčela*)
47. Puma (hrv. *puma*)
48. Ropucha (hrv. *žaba krastača*)
49. Rozgwiazda (hrv. *zvjezdača*)
50. Salamandra (hrv. *daždevnjak*)
51. Sardynka (hrv. *sardina*)
52. Sarna (hrv. *srna*)
53. Sieja (hrv. *moruna*)
54. Sikora (hrv. *sjenica*)
55. Sowa (hrv. *sova*)
56. Sroka (hrv. *sraka*)
57. Stonoga (hrv. *stonoga*)
58. Szarańcza (hrv. *skakavac*)
59. Szynszyla (hrv. *činčila*)
60. Świnia (hrv. *svinja*)
61. Tarantula (hrv. *tarantula*)
62. Turkawka (hrv. *grlica*)
63. Ważka (hrv. *vilin konjic*)
64. Wiewiórka (hrv. *vjeverica*)
65. Wilga (hrv. *euroazijska zlatna vuga*)
66. Wrona (hrv. *vrana*)
67. Wydra (hrv. *vidra*)
68. Zebra (hrv. *zebra*)
69. Żaba (hrv. *žaba*)
70. Żmija (hrv. *zmija*)
71. Żyrafa (hrv. *žirafa*)

80. Perłopław (hrv. *bisernica morska*) 81. Pies (hrv. *pas*) 82. Pinczer (hrv. *pinčer*) 83. Pingwin (hrv. *pingvin*) 84. Piskorz (hrv. *čikov*) 85. Pstrąg (hrv. *pastrva*) 86. Pudel (hrv. *pudlica*) 87. Puszczyk (hrv. *ćuk*) 88. Pyton (hrv. *piton*) 89. Rekin (hrv. *morski pas*) 90. Renifer (hrv. *sob*) 91. Skorek (hrv. *uholaža*) 92. Skorpion (hrv. *škorpion*) 93. Skorupiak (hrv. *ljuskar*) 94. Skowronek (hrv. *ševa*) 95. Słoń (hrv. *slon*) 96. Sokoł (hrv. *sokol*) 97. Strzyżyk (hrv. *palčić*) 98. Sum (hrv. *som*) 99. Suseł (hrv. *puh*) 100. Szakal (hrv. *čagalj*) 101. Szczupak (hrv. *štuka*) 102. Szczur (hrv. *štakor*) 103. Szczygieł (hrv. *češljugar*) 104. Szerszeń (hrv. *stršljen*) 105. Szop (hrv. *rakun*) 106. Szpak (hrv. *čvorak*) 107. Szympans (hrv. *čimpanza*) 108. Śledź (hrv. *sleđ*) 109. Ślimak (hrv. *puž*) 110. Świerszcz (hrv. *cvrčak*) 111. Tarpan (hrv. *tarpan*) 112. Tchórz (hrv. *tvor*)	

113. Terier (hrv. *terijer*) 114. Termit (hrv. *termit*) 115. Trzmiel (hrv. *bumbar*) 116. Trznadel (hrv. *žutovoljka*) 117. Tumak (hrv. *kuna*) 118. Tuńczyk (hrv. *tuna*) 119. Tygrys (hrv. *tigar*) 120. Węgorz (hrv. *jegulja*) 121. Wielbłąd (hrv. *deva*) 122. Wieloryb (hrv. *kit*) 123. Wróbel (hrv. *vrabac*) 124. Zając (hrv. *zec*) 125. Zaskroniec (hrv. *bjelouška*) 126. Żbik (hrv. *divlja mačka*) 127. Żółw (hrv. *kornjača*) 128. Żubr (hrv. *europski bizon*) 129. Żuraw (hrv. *ždral*)	

Tablica 1. Poljski generički nazivi životinja

Muški rod	**Ženski rod**
1. Bivol 2. Bizon 3. Bumbar 4. Crv 5. Cvrčak 6. Čagalj 7. Češljugar 8. Čikov 9. Čvorak 10. Ćuk 11. Dabar	1. Alpaka 2. Anakonda 3. Antilopa 4. Ara 5. Bisernica morska 6. Bjelouška 7. Bubamara 8. Buha 9. Čaplja 10. Čimpanza

12. Daždevnjak 13. Delfin 14. Dikobraz 15. Drozd bravenjak 16. Dudov svilac 17. Emu 18. Europski bizon 19. Fazan 20. Galeb 21. Gavran 22. Glavati klen 23. Grgeč 24. Gušter 25. Haski 26. Hrčak 27. Hrušt 28. Jastog 29. Jastreb 30. Jazavac 31. Jazavčar 32. Jelen 33. Jelenak 34. Jez 35. Jež 36. Ježinac 37. Kajman 38. Kit 39. Klokan 40. Kobac 41. Komarac 42. Krokodil 43. Krpelj 44. Kunić	11. Činčila 12. Čiopa 13. Deva 14. Divlja mačka 15. Divokoza 16. Doga 17. Drhtulja 18. Dvogrba deva 19. Euroazijska zlatna vuga 20. Glista 21. Gorila 22. Grlica 23. Grmuša 24. Gusjenica 25. Guska 26. Hijena 27. Hobotnica 28. Iguana 29. Jarebica 30. Jegulja 31. Jesetra 32. Koala 33. Kobra 34. Kornjača 35. Koza 36. Krtica 37. Kukavica 38. Kuna

45. Labud 46. Lav 47. Leganj 48. Leopard 49. Leptir 50. Los 51. Losos 52. Lovački pas 53. Ljuskar 54. Magarac 55. Majmun 56. Mandril 57. Marabu 58. Miš 59. Mops 60. Morski pas 61. Morž 62. Mrav 63. Narval 64. Noćni leptir 65. Nosorog 66. Obad 67. Orao 68. Oslić 69. Ovčar 70. Palčić 71. Pas 72. Pas ptičar 73. Pauk 74. Paun 75. Pinčer 76. Pingvin 77. Piton	39. Lama 40. Lasica 41. Lastavica 42. Lignja 43. Lisica 44. Lisna uš 45. Mačka 46. Modra zlatovrana 47. Moruna 48. Muha 49. Nutrija 50. Njorka 51. Orka 52. Osa 53. Oštriga 54. Pantera 55. Papiga 56. Pastrva 57. Pčela 58. Prepelica 59. Pudlica 60. Puma 61. Roda 62. Sardina 63. Sinja djeverika 64. Sjenica 65. Skuša 66. Sniježna jarebica

78. Potkornjak	67. Sova
79. Puh	68. Sraka
80. Puran	69. Srna
81. Puž	70. Stjenica
82. Rak	71. Stonoga
83. Rakun	72. Svilorepa kugara
84. Skakavac	73. Svinja
85. Sleđ	74. Ševa
86. Slon	75. Školjka
87. Sob	76. Šljuka
88. Sokol	77. Štuka
89. Som	78. Tarantula
90. Srebrnasti klenić	79. Tuna
91. Stršljen	80. Uholaža
92. Šaran	81. Vidra
93. Šišmiš	82. Vijoglavka
94. Škanjac	83. Vjeverica
95. Škorpion	84. Vrana
96. Štakor	85. Zebra
97. Tarpan	86. Zimovka
98. Terijer	87. Zmija
99. Termit	88. Zvjezdača
100. Tigar	89. Žaba
101. Tvor	90. Žaba krastača
102. Udav	91. Žirafa
103. Veliki tetrijeb	92. Žutovoljka
104. Vilin konjic	
105. Vrabac	
106. Zec	
107. Ždral	
108. Žohar	

Tablica 2. Hrvatski generički nazivi životinja

Analizirajući tablicu utvrdila sam da su i u hrvatskom i u poljskom jeziku sve imenice koje završavaju samoglasničkim nastavkom *-a* ženskog roda. U poljskom su jeziku još samo dva generička naziva ženskog roda; *mysz* (hrv. *miš*) i *gęś* (hrv. *guska*), dok je u hrvatskom samo još jedna riječ ženskog roda; *lisna uš* (polj. *mszyca*). U skladu s normom u poljskom jeziku sve imenice koje završavaju mekim suglasnicima (polj. *spółgłoska miękka*) *–ć, -ń, -dź, j* te tvrdim ili funkcionalno mekim suglasnicima (polj. *historycznie miękka, spółgłoska twarda*) *–cz, -sz, -l, -c, -dz,- ż, -w* muškog su roda. Kao što sam već i prije spomenula u hrvatskom jeziku deklinacijski tipovi ne razlikuju se samo prema rodu imenice, već se određuju i prema fleksijskom morfemu u genitivu jednine. Riječi ženskog roda uglavnom pripadaju *e-sklonidbi* (u genitivu jednine najčešće dobivaju nastavak *-e*) i *i-sklonidbi*, tako riječ *lisna uš* (genitiv *lisne uši*) ženskog roda iako ne završava samoglasnikom *–a*. Hrvatski generički nazivi životinja muškog roda spomenuti u tablici pripadaju *a-skupini* jer u genitivu jednine dobivaju nastavak *–a; sokol-a,šaran-a,grgeč-a,jastreb-a* itd.

Ukupan broj riječi: 200	Poljski jezik		Hrvatski jezik	
	Muški rod	Ženski rod	Muški rod	Ženski rod
Kukci (polj. *owady*)	15	13	18	10
Ptice (polj. *ptaki*)	29	20	23	26
Ribe (polj. *ryby*)	17	4	11	10
Sisavci (polj. *ssaki*)	53	20	43	30
Ostalo	15	14	13	16

Tablica 3. Usporedba generičkih naziva muškog i ženskog roda

Od ukupno 200 riječi u poljskom je jeziku 129 riječi bilo muškog, a 71 ženskog roda. U hrvatskom je ta razlika nešto manja sa 108 riječi muškog i 92 riječi ženskog roda. U treću tablicu upisala sam koliko je generičkih naziva kukaca, ptica, riba, sisavaca i ostalih životinja zastupljeno u muškom i ženskom rodu u oba jezika. Pod ostale životinje svrstala sam gmazove (npr. *krokodil, gušter, daždevnjak*), mekušce (npr. *puž, hobotnica, lignje*), školjke (npr. *bisernica morska, oštriga*), člankonošce (npr. *škorpion, rak, stonoga*) itd. Od navedenih skupina najbrojniji su bili sisavci s ukupno 73 generička naziva, zatim ptice s 49, ostale životinje s 29, kukci s 28 i na kraju ribe s 21. U poljskom jeziku muški je rod u svim skupinama prevladao iako kod ostalih životinja i kukaca razlika nije bila velika. U hrvatskom pak jeziku ženski je rod prevladao čak dva puta i to u skupini ptica i ostalih životinja s također malom razlikom. U nekim se slučajevima rodovi generičkih naziva poklapaju, primjerice *szpak - čvorak, gęś - guska, zając - zec, wróbeł - vrabac, ośmiórnica - hobotnica* itd. što nije iznenađujuće jer su hrvatski i poljski srodni slavenski jezici. Može se zaključiti da ovdje muški rod prednjači iz morfoloških i fonoloških razloga (npr. polj. *jelec* i *jeleń*, *mops* i *mors*, hrv. *jez* i *jež*, *sob* i *som*) te da semantički sadržaj riječi i gramatički rod imaju arbitrarnu vezu. Sam spol životinja kod generičkih naziva životinja ne utječe na određivanje roda, što dokazuje da rod u ovom slučaju ovisi o nastavcima kojima riječi završavaju. Na ovom mjestu bih se također osvrnula na teoriju feminističke lingvistike koja tvrdi kako se ženski rod povezuje sa slabosti, nježnosti, krhkosti i trpnosti, a muški sa snagom, živosti, aktivnosti i nadmoći i koja se ovdje pokazala netočnom. Primjerice, generički nazivi kao što su *pszczoła / pčela, pantera, puma, małpa, čimpanza, jaszczurka, anakonda, rozgwiazda / zvjezdača i wrona / vrana* itd. označavaju redom snažne, radišne, aktivne i izdržljive životinje koje su majstori preživljavanja. Isto tako postoji mnogo generičkih naziva muškog roda koji označavaju životinje koje su krhke i slabe ili nisu poželjne u blizini ljudi, primjerice *leptir / motyl, žohar / karaluch, kleszcz / krpelj, osiół / magarac, szczur / štakor, miš* itd.

Kad bismo u obzir uzeli i popisali sve riječi za neživo, rod bi također uglavnom bio proizvoljan te bi ovisio o morfemima kojima riječi završavaju i o samom obliku riječi. Semantički razlozi imaju veći utjecaj na rod imenica koje predstavljaju osobe te bi i pri popisivanju imenica za osobe muški rod opet prednjačio, posebice kod profesija ili titula. Prednjačenje imenica muškog roda razlog je zašto pobornici feminističke kategorije smatraju da su neke jezične strukture patrijarhalne i seksističke. Međutim, ja se ne slažem s njihovim teorijama. Smatram da je muški rod u gramatici jednostavno reprezentant svih rodova i da to

nema veze s društvenim odnosima. Istina je da društvo uvelike utječe na jezik i da su se žene nekad smatrale manje vrijednima, što se vidi još i danas primjerice na tome što muškarci više zarađuju. No društvo se s vremenom razvija i žene se sve više smatraju jednakima muškarcima. Jezik je fenomen koji je elastično stabilan u vremenu i prostoru, što znači da se razvija zajedno s društvom i njegovom kulturom. Kako bi se neke riječi uvriježile i kako bi ih pripadnici nekog društva počeli koristiti potrebno je vrijeme kako bi se govornici priviknuli na novu riječ. Tako je primjerice bilo s mocijskim parovima kao što su *borac / borkinja* i *vojvoda / vojvotkinja*. Nadalje smatram da je još jedan razlog zašto neke riječi nemaju ženski oblik ekonomičnost jezika, zbog koje se primjerice ne koriste oba oblika muškog i ženskog roda (npr. *profesori i profesorice, studenti i studentice*) već samo muški oblik imenice u množini. Zbog svega navedenog smatram da ni hrvatski ni poljski jezik nisu seksistički jezici.

7. Zaključak

Kategorija gramatičkog roda toliko je kompleksna pojava da se njome bave razne grane lingvistike među kojima su feministička lingvistika i neurolingvistika. Iz nastojanja da se kategorija roda pobliže odredi proizašle su i razne gramatičke i semantičke teorije koje su usko povezane. U semantičku skupinu teorija ubrajaju se animistička, antropološka i psiholingvistička teorija, dok se u gramatičku skupinu teorija o kategoriji roda ubrajaju morfološka, morfosintaktička i leksička teorija. Nadalje uspoređujući poljske i hrvatske definicije za spol, moguće je uočiti da su hrvatske definicije detaljnije te se u njima spominje niz obilježja različitih spolova kao što su fiziološka, psihološka, biokemijska, genetička i anatomska, dok se u poljskom spominju tek fiziološka i psihološka svojstva. Bitno je spomenuti da osim gramatičkoga postoji i prirodni rod koji se nikako ne smije poistovjetiti sa spolom. Postoje jezici koji ne posjeduju kategoriju gramatičkoga roda. Također postoje dva različita sistema klasifikacije roda: prema spolu i prema vrsti. Poljski jezik pripada klasifikaciji prema spolu. Naime, gramatički je rod često motiviran značenjem neke imenice, primjerice u skupini imenica koje označavaju osobe. Stoga se može zaključiti kako je u oba jezika korelacija prirodnoga i gramatičkoga roda velika. U poljskom je jeziku rod primjer gramatikalizirane informacije što znači da rod u rečenici ne nastupa samostalno zahvaljujući kongruenciji odnosno sročnosti. Autori poljskih gramatika navode tri tipa osnovnih vrijednosti roda u jednini: *męski*, *żeński* i *nijaki* koji odgovaraju hrvatskim ekvivalentima roda *muški*, *ženski* i *srednji*. Budući da je kategorija gramatičkog roda tako kompleksna, postoje različita mišljenja o tome koliko vrsta roda poljski jezik posjeduje. Tako je Wróbel u svojoj gramatici naveo sedam vrijednosti roda imenica: *męskie osobowe* (hrv. *muškoosobni*), *męskie żywotne* (hrv. *muškoživi*), *męskie nieżywotne* (hrv. *muškoneživi*), *nijakie* (hrv. *srednji*), *żeńskie* (hrv. *ženski*), *pluralia tantum osobowe* i *nieosobowe* (hrv. *osobni i neosobni*), a Saloni čak devet. Oba jezika osim imenica posjeduju promjenjive vrste riječi, pridjeve, glagole, zamjenice od kojih neke u rečenici poprimaju oblike koji ukazuju na to o kojem se rodu radi. Oba jezika imaju sufikse specifične za određen rod, no valja također spomenuti kako postoje iznimke pa su neke riječi koje primjerice završavaju nultim nastavkom, tipičnim za muški rod, ipak ženskoga roda. Nadalje postoje i riječi koje se nazivaju generičkim nazivima. Oni su semantički neutralni te je njihov rod arbitraran što znači da označavaju kako fenomene muškog tako i ženskog spola. Uspoređujući generičke nazive životinja muškog i ženskog roda u poljskom i hrvatskom jeziku može se zaključiti da prednjače nazivi muškog roda zbog

morfoloških i fonoloških kriterija. Također uzevši u obzir i ostale imenice za živo i neživo te ostale promjenjive riječi može se utvrditi da kategorija roda nije samo gramatička, već leksička i semantička kategorija. Jezik je kompleksan fenomen koji uključuje različite pojave kategorija. Zahvaljujući holističkom pristupu te kategorije moguće je povezati u kontekst. Iako neke riječi imaju više značenja, njihovo se pravo značenje vidi tek u konkretnoj situaciji i kontekstu čime se otklanjaju nesporazumi u komunikaciji. Što se tiče prednjačenja imenica muškog roda, suprotno od teorija feminističke lingvistike koje tvrde da se ovdje radi o jezičnom seksizmu, muški je rod imenica koje predstavljaju osobe ženskog i muškog spola kao rezultat jezične ekonomije jednostavno reprezentant svih rodova.

Literatura

Primarna literatura

1. Bąk, Piotr. *Gramatyka języka polskiego: zarys popularny*. Warszawa: Wiedza Powszechna, 2007.
2. Barić, Eugenija, Lončarić, Mijo, Malić, Dragica, Pavešić, Slavko, Zečević, Vesna, Znika Marija. *Hrvatska gramatika*. Zagreb: Školska knjiga, 2005.
3. Barić, Eugenija, Lončarić, Mijo, Malić, Dragica, Pavešić, Slavko, Peti, Mirko, Zečević, Vesna, Znika Marija. *Priručna gramatika hrvatskog književnog jezika*. Zagreb: Školska knjiga, 1979.
4. Brinar, Vesna, Brzović, Zdravko, Zurak, Niko. *Neurološka propedeutika*. Čakovec: Zrinski, 1999.
5. Caltagirone, Carlo, Capasso, Rita, Caramazza, Alfonso, Miceli, Gabriele, Tomaiuolo Francesco, Turriziani, Patrizia. *The Neutal Correlates of Grammatical Gender: An fMRI Investigation*. Journal of Cognitive Neuroscience. Massachusetts Institute of Technology, 2002.
6. Sobol, Elżbieta. *Słownik języka polskiego PWN*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2007.
7. Draganić, Margarita. *Psiholingvistička analiza slaganja konjunkcija u hrvatskom jeziku*. Diplomski rad. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, 2016.
8. Glovacki-Bernardi, Zrinjka. *Kad student zatrudni: rasprava o rodnoj perspektivi u jeziku*. Zagreb: Alfa, 2008.
9. Koziarski, Mirosław, Krysiak, Adrian P. *Rodzaj gramatyczny rzeczownika jako nośnik informacji pozagramatycznej I. Przegląd literatury dotyczącej rodzaju gramatycznego.* Poznań: Instytut Językoznawstva – Uniwersytet Im. Adama Mickiewicza, 2012.
10. Matasović, Ranko. *Gender in Indo-European*. Heidelberg: Universitätsverlag Winter, 2004.

11. Matasović, Ranko. *Uvod u poredbenu lingvistiku*. Zagreb: Matica hrvatska, 2001.
12. Moguš, Milan, Pintarić, Neda. *Poljsko-hrvatski rječnik*. Zagreb: Školska knjiga, 2002.
13. Nagórko, Alicja. *Podręczna gramatyka języka polskiego*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2012.
14. Peček, Ana. *Kolebljivost gramatičkog roda imenica u hrvatskom i poljskom jeziku*. Diplomski rad. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, 2015.
15. Pintarić, Neda. *Semantičke i gramatičke teorije kategorije roda imenica. Filologija* 20-21. Zagreb: Filozofski fakultet, 1992-1993.
16. Pišković, Tatjana. *Gramatika roda*. Zagreb: Disput, 2011.
17. Pycia, Paulina. *Pleć a język: Na materiale współczesnego języka polskiego i chorwatskiego*. Katowice: Uniwersytet Śląski; Wydawnictwo Gnome, 2011.
18. Wróbel, Henryk. *Gramatyka języka polskiego.* Kraków: Spółka Wydawnicza „Od Nowa“, 2001.

Internet stranice:

1. Hrvatska enciklopedija. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. URL: http://www.enciklopedija.hr/
2. Hrvatski jezični portal. URL: http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search
3. Słownik języka polskiego PWN. URL: https://sjp.pwn.pl/
4. Wielki słownik języka polskiego. URL: http://wsjp.pl/index.php?pwh=0

Sekundarna literatura

1. Cichońska, Maria. ur. *Kategorie w języku, język w kategoriach; Gramatička kategorija kao razlika. O (nie)stabilności kategorii językowych*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2009. Preuzeto s http://www.sbc.org.pl/Content/20630/kategorie_w_jezyku.pdf (20.1.2019.)
2. Vidović Bolt, Ivana. *Fleksija.pl: promjenjive vrste riječi u poljskom jeziku*. Zagreb: FF press, 2011.

3. Wierzbicka, Anna. Rodzaj gramatyczny w języku polskim – przegląd koncepcji. *Polonica*, tom XXXIV (34), 2014. Preuzeto s https://polonica.ijp.pan.pl/downloads/volumes/34/12.pdf (20.1.2019.)

Sažetak

Tema je ovoga diplomskoga rada određivanje kategorije gramatičkoga roda te usporedba tog fenomena u poljskom i hrvatskom jeziku. U prvom dijelu rada navedene su dvije grane lingvistike koje se bave proučavanjem gramatičkoga roda – neurolingvistika i feministička lingvistika. U drugom dijelu rada govori se o semantičkim (animistička, antropološka, psiholingvistička) i gramatičkim (morfološka, morfosintaktička, leksička) teorijama čiji su predstavnici pokušali definirati rod. U trećem dijelu riječ je o pojmu spola te su navedene definicije iz poljskih i hrvatskih izvora. Također su spomenuti i opisani pojmovi prirodnoga roda i spolnoga identiteta. U četvrtom dijelu riječ je o kategoriji gramatičkoga roda općenito te o jezicima koji tu kategoriju ne posjeduju. Navedeno je kako su fenomen gramatičkoga roda razradili poljski lingvisti i kako je on definiran u poljskim gramatikama. Također su obrađene i imenice kao primarna skupina koja posjeduje obilježja kategorije roda. Nadalje se obrađuje gramatički rod u hrvatskom jeziku na temelju definicija i informacija koje sadrže hrvatske gramatike. U četvrtom dijelu osim imenica navedene su i ostale promjenjive vrste riječi koje u rečenici poprimaju obilježja roda te je također riječ o morfološkim kategorijama broja i padeža koje posjeduju oba jezika. U završnom dijelu obrađena je tema generičkih naziva životinja i njihovih gramatičkih rodova u poljskom i hrvatskom jeziku.

Ključne riječi: kategorija gramatičkoga roda, imenice, semantika, gramatika, promjenjive riječi, spol, hrvatski jezik, poljski jezik

Summary

The theme of this graduate thesis was to determine the category of grammatical gender and to compare this phenomenon in Polish and Croatian. In the first part two branches of linguistics are mentioned that are involved in gender studies, neurolinguistics and feminist linguistics. The second part is about the semantic (animistic, anthropological, psychological) and grammatical (morphological, morphosyntactic, lexical) theories whose representatives tried to define gender. The third part of the paper talks about the concept of gender and the definitions found in Polish and Croatian sources. Also mentioned are the terms of natural gender and gender identity. The fourth part is about the category of grammatical gender in general and the languages that do not have this category. It describes how the grammatical gender phenomenon is explained by Polish linguists and how it is defined in Polish grammars. Nouns are treated as a primary group possessing the characteristics of the category of gender. Furthermore, the grammatical gender in the Croatian language is examined based on the definitions and information from Croatian grammars. In the fourth part, besides the noun, other types of words from open word classes are included because they also gain the category of gender in a sentence. In addition, the morphological categories of number and grammatical case are discussed, which are present in both languages. The final part discusses the topic of generic names of animals and their grammatical genera in the Polish and Croatian language.

Key words: category of grammatical gender, nouns, semantics, grammar, open word classes, gender, Croatian language, Polish language